

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2014-2018

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Blanka Polívková

**Mateřská škola speciální - rozvoj jemné motoriky jako příprava k
učebním dovednostem**

Praha 2018

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Josef Novotný, CSc.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED STUDIES

2014-2018

BACHELOR THESIS

Blanka Polívková

**Kindergarden for children with special needs-development of fine
motoric as help for a good start in the school**

Prague 2018

The Bachelor Thesis Work Supervisor:

PhDr. Josef Novotný, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne:

Jméno autorky: Blanka Polívková

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat PhDr. Josefu Novotnému, CSc. za odborné vedení práce, praktické rady, vstřícnost a ochotu.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá rozvojem jemné motoriky a grafomotoriky u dětí s poruchou autistického spektra, jejímž cílem je prokázat, že řízenou stimulací rozvoje jemné motoriky a grafomotoriky ve speciální mateřské škole, lze u těchto handicapovaných dětí docílit patrného pokroku. V teoretické části práce jsou základní informace o dětském autismu, jemné motorice i předškolním věku. Tyto a další základní pojmy uvedené v teoretické části pomohou ke snadnější orientaci v řešené problematice. V praktické části byl k dosažení stanovených cílů proveden výzkum, jehož se zúčastnily vybrané děti s diagnostikovaným dětským autismem ze speciální mateřské školy. Na závěr je popsána příprava, interpretace a realizace výsledků rozvoje jemné motoriky a grafomotoriky u dětí vybraných do tohoto výzkumu.

Klíčová slova

Autismus, Dětský autismus, Grafomotorika, Hra, Jemná motorika, Pozorování, Předškolní věk, Vzdělávací program TEACCH

Annotation

This bachelor thesis is describing development of the fine motor skills and graphomotorics of children with autistic spectrum disorder. The aim is to prove that the controlled stimulation of the development of fine motor skills and graphomotorics in a special kindergarten can make visible progress at these handicapped children. In theoretical part, we can find basic information about child autism, fine motor skills and preschool age. These and other basic terms mentioned in the theoretical part will help to better orientation in solved problems. In the practical part, research was carried out to achieve the stated goals, selected by children with diagnosed childhood autism from a special kindergarten. In the end is described the preparation, interpretation and realization of the results of the development of fine motor skills and graphomotorics at the children, who were selected for this research.

Keywords

Autism, Child autism, Graphomotorics, Play, Fine motor skills, Observation, Preschool age, Educational program TEACCH

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1 AUTISMUS - PORUCHY AUTISTICKÉHO SPEKTRA (PAS) A MENTÁLNÍ RETARDACE.....	9
1.1 Autismus - vymezení pojmu.....	9
1.2 Etiologie autismu.....	11
1.3 Jednotlivé kategorie autismu	12
1.3.1 Dětský autismus	12
1.4 Výchova a vzdělávání dětí s PAS.....	15
1.4.1 Vzdělávací program TEACCH.....	17
1.5 Mentální retardace.....	19
2 JEMNÁ MOTORIKA	20
2.1 Vymezení pojmu - jemná motorika	20
2.1.1 Grafomotorika	20
2.2 Vývoj jemné motoriky a grafomotoriky.....	21
2.3 Vývojové nedostatky v oblasti motoriky u dětí s PAS	22
2.3.1 Ukazatele problémů s jemnou motorikou.....	23
2.4 Hry pro rozvoj jemné motoriky	23
3 PŘEDŠKOLNÍ VĚK.....	26
3.1 Jemná motorika v předškolním věku.....	27
3.2 Grafomotorika v předškolním věku.....	27
PRAKTICKÁ ČÁST	29
4 METODOLOGIE VÝZKUMNÉ ČÁSTI BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	29
4.1 Cíl výzkumu	29
4.2 Výzkumné otázky.....	30
4.3 Základní design výzkumu, použité metody a postupy	30
4.4 Charakteristika místa výzkumného šetření.....	32
4.5 Zkoumaný vzorek dětí.....	32
4.6 Interpretace výsledků	33
4.6.1 Případová studie Chlapec 1	33
4.6.2 Případová studie Chlapec 2	38
4.6.3 Případová studie Chlapec 3	42
ZÁVĚR.....	47
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	49
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	51
SEZNAM PŘÍLOH	52

ÚVOD

V bakalářské práci je věnována pozornost dětem ve speciální mateřské škole, v třídě určené pro děti s poruchou autistického spektra. Děti s touto poruchou mají v některých oblastech významně narušen mentální vývoj. Deficit se pak projevuje zejména v sociální interakci, komunikaci a představitosti. Mezi typické projevy poruch autistického spektra patří mimo jiné i motorická neobratnost, především v oblasti jemné, v některých případech, i hrubé motoriky. Motorická neobratnost má v mnoha ohledech negativní vliv nejen na sebeobslužné dovednosti, ale i na pohybovou aktivitu dětí, jež mohou mít potíže zkoordinovat i jednodušší pohyby.

Hlavním tématem bakalářské práce je rozvoj především jemné motoriky a grafomotoriky u vybraných dětí navštěvujících speciální mateřskou školu, které se potýkají s poruchou autistického spektra. Konkrétněji je zaměřena na děti s diagnostikovaným dětským autismem. Téma bylo vybráno s úmyslem poukázat na nutnost věnovat se dětem s diagnostikovaným autismem již v mateřské škole, protože včasnou, pečlivou a trpělivou prací je možno dosáhnout nemalých pokroků nejen v oblasti rozvoje jemné motoriky. Každé dítě, i když handicapované, by mělo dostat šanci na kvalitní život a i když nezačíná na stejné startovní čáře, jako zdravé děti, je šance jim pomoci vystoupat o nějaký ten pomyslný schůdek žebříčku kvality v jejich životě výše.

Zkvalitnění života autistických dětí a jakým způsobem toho docílit, bylo jedním z úkolů bakalářské práce. Z praktické části práce, za využití pozorování a aplikace cvičení pro rozvoj jemné motoriky a grafomotoriky u vybraných dětí, by mělo být zřetelné, zda a v jakém rozsahu cvičení ovlivnilo vývoj jednotlivých dětí. Avšak každé z vybraných dětí je jedinečné, tudíž může na cvičení reagovat odlišným způsobem a vzhledem k tomu, že zde pracujeme s dětmi handicapovanými, dokonce rozdílně handicapovanými, je možná i ta varianta, že se během celého výzkumu nepodaří dosáhnout znatelných pokroků u všech vybraných dětí. Navzdory případnému krátkodobému neúspěchu je nutné dodat, že trpělivost může přinášet a odborná péče již od dětství, může dříve či později v kontextu celého života přinést i celý pugét růží.

TEORETICKÁ ČÁST

1 AUTISMUS - PORUCHY AUTISTICKÉHO SPEKTRA (PAS) A MENTÁLNÍ RETARDACE

Autistické poruchy jsou označovány jako všepromikající neboli pervazivní vývojové poruchy. Tyto závažné psychické poruchy narušují vývoj dítěte do hloubky a v mnoha směrech. Jsou vrozené a postihují ty mozkové funkce, které umožňují komunikaci, sociální interakci a představivost. Dítě postižené poruchou autistického spektra nedokáže vyhodnocovat informace tak, jako zdravé děti. (Thorová, 2006, s.58)

Počet lidí s autismem stoupá. Hlavní příčinou je především zlepšení diagnostických metod. Poruchy se tak neobjevují jen u dětí, ale stále častěji u již dospělých osob. Život takto handicapovaných komplikuje nejen nedostatek odborníků, ale i nepochopení veřejnosti. (Šmejkal, P., 2015, s. 67)

Podle průzkumů je poruchou autistického spektra postiženo každé osmdesáté narozené dítě. Ze všech lidí na celém světě jich 70 milionů žije s tímto handicapem. V České republice se počet lidí s poruchou autistického spektra pohybuje okolo 100 000 s tím, že jsou každoročně nově diagnostikovány stovky dalších. (Šmejkal, P., 2015, s. 67)

Příznaky PAS se mění v čase, některé ve věku nad 5 - 6 let ustupují, objevují se však nové symptomy, které se dají někdy přiřadit i k jiným psychickým poruchám. Rozpoznání PAS ve vyšším věku dítěte tak může být komplikovanější, zvláště u dětí s normálním intelektem. (Schmidtová, J.)

1.1 Autismus - vymezení pojmu

Poruchy autistického spektra jsou považovány za jedny z nejzávažnějších poruch dětského mentálního vývoje. Zásadním způsobem omezují možnosti vzdělávání dítěte a i jeho zařazení do společnosti. (Čadilová, V., Thorová, K., Žampachová, Z., a kol., 2012)

Různá míra závažnosti příznaků motivovala revizi diagnózy nazvané „autismus“ na poruchy autistického spektra neboli PAS. (Churchland, P., s 143)

Poruchy autistického spektra zasahují celou osobnost člověka, postihují téměř všechny psychické funkce jedince, což má za následek výrazné změny v jeho chování, projevech a interakci s okolím především s druhými lidmi (Nývltová, V., 2008).

Vocilka (1994) uvádí, že autismus je chorobná zaměřenost k vlastní osobě. Je narušen kontakt s okolním světem. Poruchu charakterizuje zhoršený společenský kontakt, poruchy chování, způsob komunikace a omezené opakující se zájmy a aktivity. Autismus je těžké vývojové postižení a autistický jedinec není schopný najít či pochopit smysl společenského a komunikativního světa.

K nespecifickým rysům PAS patří i narušené smyslové vnímání, může se projevit přecitlivělostí (hypersenzitivitou) nebo nízkou citlivostí (hyposenzitivitou) na různé smyslové podněty. Lidé s PAS mívají narušeno vnímání sluchových podnětů, někteří mohou slyšet i zvuky, které nejsou běžně vnímatelné, jiní nereagují na silné zvukové podněty v jejich bezprostředním okolí. Někdy mohou velmi negativně až autoagresivně reagovat na zvukové podněty, které ostatní lidé považují za standardní. Tyto zvláštnosti ve sluchovém vnímání je zapotřebí respektovat a pokud možno zajistit, aby nebyli zbytečně vystavováni nadměrným sluchovým podnětům. Odlišnosti lze u lidí s PAS vysledovat i ve zrakovém vnímání. Z fyziologického hlediska mohou mít zrak v pořádku, zpravidla jej ale využívají odlišným způsobem, než je běžné. Mohou sledovat předmět z různých úhlů, nebo fixovat zrakem detaily předmětů, či mají ohraničené zorné pole, ve kterém vnímají. Další problém u nich může způsobovat vestibulární systém, který neefektivně zpracovává pohybové vnímání. To může být až hyperaktivní, nebo naopak hypoaktivní. Proto je zapotřebí, při plánování aktivit, brát ohled na svalový tonus a úroveň motorických dovedností každého jedince. (Čadilová, V., Thorová, K., Žampachová, Z., a kol., 2012).

Autismus není vyléčitelný, včasná diagnostika a následná speciální pedagogická péče, však přispívá ke zlepšení celkového stavu dítěte. Umožníme-li dítěti pomocí speciálního přístupu více porozumět okolnímu světu, jemuž díky svému handicapu zcela nerozumí, zpravidla u něj dochází k pokroku. (Nývltová, V., 2008).

1.2 Etiologie autismu

Dosud není známa přesná příčina vzniku autismu. Podle nových neurofyziologických poznatků, by měly mozky autistů vykazovat odlišnou stavbu a funkci některých klíčových uzlů kůry čelních laloků, amygdaly a kůry na hranicích temenních a spánkových laloků. Tyto odlišnosti v morfologii mozku jsou považovány za příčinu poruchy komunikace a sociálního vývoje u autistů. (Koukolík, F., 2008 In: Švarcová. I., 2011)

Odborníci se shodují, že neexistuje žádná jednotlivá abnormalita mozku, kterou by bylo možné autismus vysvětlit, nebo určit jeho příčinu (Bragdon, A., Gamon, D. 2006). V současné době je za nejpravděpodobnější příčinu této vývojové poruchy považována souhra genetických faktorů a faktorů organických tj. vnější negativní vlivy zasahující centrální nervovou soustavu dítěte, pravděpodobně již během časného prenatálního vývoje. (Říčan, P. Krejčířová, D. 2006).

V mozcích autistů bývají zjišťovány časté jednostranné strukturální a funkční abnormality. Všeobecně však platí, že žádná z těchto abnormalit není přítomna ve všech případech autismu. Některé odborné studie zabývající se zobrazením mozku zjišťují u lidí s autismem jisté hemisférické abnormality. Levá hemisféra obvykle bývá u autistů méně aktivní, než levá hemisféra intaktní populace. Bylo zjištěno, že levá hemisféra běžného mozku bývá zásobována větším množstvím krve, než pravá hemisféra a to i v době spánku. V některých případech lidí s autismem obě mozkové hemisféry dostávají v době odpočinku mozku stejné množství krve. Nižší přísun krve byl zaznamenán v centrech sídel řečových a analytických dovedností. Předpokládá se, že charakteristický deficit v řečových a analytických dovednostech osob s autismem může být následkem nedostatečné činnosti levé hemisféry. Aktivita pravé hemisféry bývá stejná u autistů i intaktních osob, vizuální a hudební dovednosti, jejichž centrum se nachází v této mozkové hemisféře, nebývají u autistů postiženy. Při dalších studiích byly u některých autistů zjištěny abnormality mozečku (cerebellum) ve struktuře obepínající mozkový kmen, která se mimo jiné podílí na řízení držení těla a motorických pohybů. Zjištěny byly i abnormality v limbickém systému, jehož součástí jsou i struktury odpovědné za emoce, paměť a učení. Původ těchto abnormalit však stále zůstává předmětem zkoumání. (Bragdon, A., Gamon, D. 2006).

1.3 Jednotlivé kategorie autismu

Mezinárodní statistická klasifikace nemocí řadí do kategorie pervazivních vývojových poruch tyto následující poruchy:

- dětský autismus;
- atypický autismus;
- Rettův syndrom;
- Aspergerův syndrom;
- Jiné pervazivní vývojové poruchy;
- Pervazivní vývojová porucha nespecifikovaná. (Šporclová, V., 2007)

Vzhledem k tématu práce bude větší pozornost věnována první ze jmenovaných kategorií.

1.3.1 Dětský autismus

Některé příznaky této poruchy, mohou být u dítěte patrné již krátce po narození. Projeví se vždy během raného postnatálního vývoje nejpozději před dovršením 36 měsíců věku. (Říčan, P. Krejčířová, D. 2006)

Jedná se o poruchu poměrně vzácnou. Z 10 000 dětí bývají postiženy autismem dvě až čtyři děti. Častěji se vyskytuje u chlapců, kdy na jednu dívku s autismem připadá čtyři až pět chlapců s tímto handicapem. (Bragdon, A., Gamon, D. 2006).

Některé autistické děti mívají vážně narušeno myšlení. Nejedná se však o mentální retardaci, ta může a přibližně u dvou třetin autistů i bývá souběžným kombinovaným postižením doprovázejícím PAS. Mezi autisty bývají patrné velké individuální rozdíly. U každého dítěte se mohou vyskytovat různé projevy postižení v různé míře závažnosti, což znamená, že stejně jako v běžné populaci, tak i mezi autisty se nenajdou dva stejní jedinci. (Nývltová, V., 2008)

Autismus může být, a často bývá kombinován s jinými poruchami či hendikepy psychického i fyzického rázu (mentální retardace, epilepsie, smyslové poruchy, geneticky podmíněné vady atd.) Často se s autismem pojí syndrom fragilního X chromosomu, Angelmannův syndrom, tuberkulózní skleróza aj. (Pešová, I., Šamalík, M., 2006 s. 67)

Podle úrovně adaptability lze PAS orientačně dělit do třech kategorií, které zohledňují schopnost dítěte přizpůsobovat se neznámým situacím, přijímat nově získané informace a fungovat v běžném každodenním životě.

Autismus nízkofunkční

Většina jedinců s touto formou autismu svými celkovými schopnostmi spadá do pásma těžké mentální retardace. Bývají značně uzavření, mají jen malou, případně nulovou, schopnost navazovat sociální vztahy. Verbální komunikace je velmi omezena, nemluví, jen vydávají zvuky, nebo vyslovují ojedinělá slova. Věnují se převážně stereotypním aktivitám, s předměty manipulují nefunkčně a stále se opakujícím způsobem. Mohou se u nich projevovat dlouhotrvající stereotypní pohyby nebo smyslové autostimulační aktivity. Často se u nich projevuje značně problémové chování, mají destruktivní, agresivní či sebepoškozující sklony.

Autismus středně funkční

Rozumové schopnosti těchto jedinců se pohybují v pásmu lehké či středně těžké mentální retardace. Mívají sníženou schopnost k navazování sociálních kontaktů. V oblasti sociální komunikace jsou méně spontánní nebo zcela nečinní. Rozumí běžným pokynům a někdy mívají nepřiměřené reakce. V řečové oblasti se u nich často objevují zvláštnosti, zaměňují zájmena, podivně kombinují slova. Je pro ně také typické ulpívání a echolálie. Pozorovatelné jsou u nich pohybové stereotypie. Vedle stereotypních projevů lze u nich při hře vyzorovat prvky vztahové, funkční a konstrukční hry. Za předpokladu dodržování obecných principů práce s lidmi s autismem se dá jejich problémové chování poměrně dobře zvládnout.

Autismus vysoce funkční

U těchto jedinců není přítomna mentální retardace, jejich intelekt se pohybuje od hraničního pásma až k nadprůměru. U těchto jedinců bývají zachovány základní sociální a komunikační funkce. Jejich sociální chování však mnohdy bývá považováno za výstřední či podivné. Tito jedinci obtížně chápou sociální normy, chybí jim sociální takt. Obvykle mívají vyšší úroveň abstraktně vizuálních dovedností, než dovedností verbálních. V dětském věku zpravidla dobře reagují na řeč, jsou schopni vyhovět většině pokynů. V oblasti verbální komunikace jsou nápadní nepřiměřeností v konverzaci a ulpívání na určitých tématech. Děti s vysoce funkčním autismem vykazují značný deficit v týmové spolupráci. Většinou neprojevují zájem o kolektivní hry a soutěže, pokud se jich zúčastní, často svým neadekvátním chováním odrazují ostatní spoluhráče od společné hry. Mají též omezenou

schopnost symbolické hry, dokážou obtížně rozlišit realitu od fantazie. (Čadilová, V., Thorová, K., Žampachová, Z., a kol., 2012)

U některých autistů se mohou vyskytovat neobvyklé schopnosti, např. fenomenální mechanická paměť nebo mohou vykazovat mimořádné nadání v oblasti hudební, výtvarné či matematické. V průběhu vývoje, mohou někteří autisté, dosahovat při správně vedené speciálně pedagogické intervenci, významných pokroků. Zlepšení nastává mezi čtvrtým a šestým rokem, poté v adolescenci a někdy může být pokrok patrný dokonce až mezi třiceti a čtyřiceti lety jejich života. Funkční autisté zvládnou v některých případech dokončit středoškolské vzdělání, výjimečně i vysokou školu. (Nývtová, V., 2008)

Mezi dětmi s autismem bývají značné individuální rozdíly. U konkrétních jedinců se nemusí vyskytovat stejné symptomy, některé zcela chybí. Také projevy se liší svou intenzitou a četností. Diagnózu lze stanovit na základě pozorování specifických vzorců v celkovém chování dítěte, kterými se odlišuje od intaktních vrstevníků. Pro potvrzení diagnózy je rozhodujícím faktorem pozorovaný deficit v každé oblasti diagnostické triády. Jedná se o problémy v sociálním chování, komunikaci a představitosti. (Čadilová, V., Thorová, K., Žampachová, Z., a kol., 2012)

Sociální dovednosti jsou nezbytné pro schopnost člověka správně fungovat ve společnosti druhých lidí, kooperovat s nimi a vytvářet vzájemné vztahy. Někteří vědci přisuzují deficit v sociálním a emočním chování narušené funkci zrcadlových neuronů. U dospělých autistů byly zjištěny i anatomické rozdíly právě v oblastech jejich výskytu (Čadilová, V., Thorová, K., Žampachová, Z., a kol., 2012). Narušení vývoje v sociální oblasti se projevuje tím, že dítě nejeví zájem o druhé lidi, nenavazuje oční kontakt, odmítá tělesný kontakt, je uzavřeno ve svém vlastním světě, neopětuje emoční reakce, neopětuje neverbální komunikaci (Nývtová, V., 2008).

K nespecifickým projevům autismu patří poruchy spánku, příjmu potravy, strach, někdy fobie, záchvaty vzteku, agrese a sebepoškozování. Při organizování volného času postrádají iniciativu a tvořivost, při rozhodování v pracovní činnosti mají potíže s vytvořením myšlenkové koncepce (Švarcová, I., 2011)

1.4 Výchova a vzdělávání dětí s PAS

Ve výchově a vzdělávání zastává klíčovou roli rodina. Dítě v ní získává své první zkušenosti, osvojuje si první dovednosti, učí se respektu k autoritě, vyhovět požadavku a přijímá vzorce chování, které bude v budoucím životě používat. (Čadilová, V., Thorová, K., Žampachová, Z., a kol., 2012). Nejúčinnější v edukaci dítěte s autismem byla prokázána aktivní spolupráce rodičů a odborníků. Rodiče přispívají svou znalostí specifik svého dítěte, specialisté odbornými znalostmi osvědčených postupů práce s těmito dětmi. (Schopler, E., Reichler, R., Lansing, M., 2011)

Výchovné působení na dítě s autismem vyžaduje individuální přístup, který vychází ze znalosti jeho zdravotního stavu, celkového chování dítěte a způsobu jeho reakcí na různé situace. Švarcová I. (2011) uvádí osvědčené výchovné postupy v řešení problémového chování u dětí s autismem:

- **Prevence nevhodného chování**, vychází ze znalosti dítěte a předvídání jeho negativních reakcí. V určitých situacích, je třeba se na ně předem připravit, a pokud je to možné, zcela se jim vyhnout.
- **Úprava nevhodného chování** spočívá ve vnějším zásahu do nevhodné činnosti dítěte či nefunkčního rituálu. Snažit se omezovat dobu, po kterou se dítě těmto nežádoucím aktivitám věnuje a postupně je nahrazovat vhodnějšími alternativními činnostmi.
- **Zavádění změn**, je u těchto dětí, nutné provádět postupně. Děti s autismem často velmi negativně reagují na změny, naopak preferují známé, stálé a neměnné postupy, proto je zapotřebí zavádět všechny změny pozvolna po malých krocích.
- **Úprava prostředí** spočívá v eliminaci spouštěčů nevhodného chování, které vyvolává strach nebo úzkost. Je to například velké množství nadměrného hluku, či nedostatek soukromí.
- **Využití kompromisů** v postupném odstraňování nebo nahrazování nevhodných návyků, alespoň návyky tolerovatelnými.
- **Zavádění pravidel** spočívá v jasném vymezení chování žádoucího tedy odměňovaného, za jistých okolností tolerovatelného a nepřijatelného.

- **Sebeřídící techniky** předem připravovat na změny, kterým se nelze vyhnout, brát ohled na jejich neschopnost předvídat a vyrovnávat se s nečekanými změnami.
- **Relaxační metody** spočívají ve snaze se pomocí individuálních způsobů snažit o navozování dobré nálady, např. poslechem hudby, prohlížením obrázků, uvolňujícími dechovými cviky, nebo fyzickým cvičením, masážemi a využitím výtvarných technik či tancem.
- Pomocí využívání speciálních zájmů a schopností, směřovat k usměrňování a nacvičování žádoucího způsobu chování
- Zahrnutím do strukturovaného denního režimu využívat rituály a tímto způsobem pomoci dítěti orientovat se v čase a prostoru.

Od doby kdy Leo Kanner ve 40 letech dvacátého století poprvé popsal autismus, bylo navrženo a vyzkoušeno mnoho terapeutických postupů. Řada z nich vedla pouze k minimálnímu úspěchu, mnohé z nich nevykazovaly žádné pozitivní výsledky. (Švarcová, I., 2011)

Bylo však zjištěno, že velký význam v oblasti učení a vývoje má komunikace. Komunikovat lze mnoha způsoby verbálními i nonverbálními. Schopnost komunikovat usnadňuje dětem zapojit se do společnosti, vytvářet a upevňovat sociální vztahy, učit se, vyjadřovat myšlenky a emoce (Čadilová, V., Thorová, K., Žampachová, Z., a kol., 2012).

U lidí s autismem je v oblasti verbální komunikace patrný opoždění vývoj řeči. Některé děti zcela nemluví, nejsou schopny vést dialog, stereotypně opakuji slova a věty, které si vytvořily, nebo zapamatovaly. (Nývltová, V., 2008).

Deficit v představitosti je patrný zejména v oblastech hry a zájmů. Projevuje se omezenými a neobvyklými zájmy o neživé předměty, stereotypními pohyby, lpěním na rituálech a rutinních postupech a odporem ke změnám (Nývltová, V., 2008).

Autistické dítě bez pomoci pedagogů žije v častém stresu, což má za následek, že není schopné se učit a rozvíjet své schopnosti. U dítěte se poté rozvíjí deprivace s následným opožďováním ve vývoji. Mají-li tyto děti přijímat nové informace a vědomosti a mají-li být schopné se učit, je nutné jim nejprve upravit prostředí tak, aby dětem dodávalo jistotu a poskytovalo vysokou míru předvídatelnosti. (Kateřina Thorová, Magdalena Semínová, 2007)

Vývoj dítěte s PAS bývá ve většině případů nerovnoměrný. Pro účelné vzdělávání je zapotřebí vytvoření individuálního vzdělávacího plánu. K jeho tvorbě je nutné stanovení aktuální vývojové úrovně dítěte v jednotlivých oblastech i zohlednění specifických potíže ve vzdělávání dětí s tímto postižením. Nynějším celosvětovým trendem je, pokud možno, co nejranější speciálně pedagogická intervence. Předškolní vzdělávání by mělo dítě připravit na školní docházku tak, aby nastupovalo do základní školy s již vytvořenými pracovními návyky, zvládalo komunikační dovednosti a vykazovalo minimální adaptační problémy. (Čadilová, V., Thorová, K., Žampachová, Z., a kol., 2012)

1.4.1 Vzdělávací program TEACCH

Na Univerzitě Severní Karolíny v Chapel Hill vznikl, po mnohaletých zkušenostech se vzděláváním osob s autismem ve spolupráci odborníků a rodičů dětí postižených autismem, program TEACCH, (Treatment and Education of Autistic and Communication Handicapped Children = terapie a vzdělávání dětí s autismem a poruchami dorozumívání).

Získané poznatky tento program shrnul v šesti zásadách:

1. **Přizpůsobení:** Autismus zpravidla vyžaduje celoživotní úsilí, úkolem je zlepšit schopnost přizpůsobení každého člověka s autismem, běžnému prostředí ve kterém žije. Pro zlepšení adaptace jsou zapotřebí dva procesy. V prvním procesu je nutné, snažit se pomocí adekvátních výchovných technik rozvíjet veškeré dovednosti potřebné k životu. V druhém je třeba upravovat prostředí tak, aby vzniku nedostatků bránilo.
2. **Hodnocení:** Pro stanovení nejvhodnější individuální terapie je zapotřebí co nejpřesnějšího zhodnocení vývojových možností dítěte, na tomto základě lze poté navrhnout optimální prostředky jeho rozvoje. Posouzení jedince zahrnuje formální ohodnocení pomocí nejvhodnějších dostupných testů a neformální ohodnocení pečlivým pozorováním ve spoluúčasti rodičů a učitelů i dalších osob, které jsou v pravidelném kontaktu s dítětem.
3. **Strukturovaná výuka:** Autisté mají obtíže se zpracováním sluchových informací a organizací vlastního života, mají výpadky paměti především v oblasti, která nesouvisí s jejich zájmy. U mnohých jsou zaznamenávány zvláštní obtíže s učením, nebo některé výrazné schopnosti. Mnozí dobře zpracovávají zrakové informace, mají specifické zájmy a abnormální paměťové schopnosti. Tyto dovednosti se dají účinně využít při nácviku učení a nezávislosti. Zrakové konstrukce mohou pomáhat při výuce i

celkovému zvýšení samostatnosti. Pomocí strukturované výuky lze také předcházet řadě obtíží v chování, které vycházejí z neschopnosti dorozumět se, nebo z pocitu zklamání.

4. **Upřednostňovat rozvoj dovedností:** Nejefektivnější postupem při výuce je využívání a rozvoj již existujících dovedností se zaměřením na zjištěný deficit, který je zapotřebí zlepšit či odbourat.
5. **Teorie chování a poznání:** Nejúspěšnější edukační intervence pozitivně ovlivňující chování jsou založeny na behaviorální a kognitivní teorii. Na základě těchto teorií lze jedince otestovat a výsledky porovnávat s měřitelnými daty a empirickým výzkumem. Kognitivní teorie zohledňuje rozdíly ve vývojové úrovni.
6. **Celostní model:** Vyžaduje specializované proškolení všech odborníků, kteří chtějí pracovat s autistickými jedinci, znalost problematiky i spolupráce s jejich rodiči vede ke schopnosti poradit si s množstvím problému spojovaných s autismem, nahlížet na danou problematiku ze všech hledisek (Švarcová, I., 2011).

Při práci s autistickým dítětem, je velice důležité nezapomínat na fakt, že každý člověk potřebuje určitou míru předvídatelnosti, dodržovat určitý řád. Schopnost předvídat však mají lidé s autismem velmi malou nebo téměř žádnou. Tento handicap lze připodobnit k určité formě jakési "vnitřní slepoty", která svět okolo nich mění v chaos a ztěžuje orientaci v čase, prostoru, i událostech. (Kateřina Thorová, Magdalena Semínová, 2007)

Na pomoc lidem s diagnostikovaným autismem existuje ve světě řada metod a programů s vědecky ověřenou efektivitou, který se široce používá i v Evropě, je právě program Severní Karolíny TEACCH, který funguje již třicet let. Je modelovým programem péče o lidi s autismem nezávislý na věku. Program zahrnuje i speciální výchovně vzdělávací program, který vychází ze specifických potřeb autistických lidí. V České republice je též využívána metodika tohoto programu, známo pod pojmem - strukturované učení. (Kateřina Thorová, Magdalena Semínová, 2007)

1.5 Mentální retardace

Mentální retardace je stav trvající již od dětství. Vyznačuje se nedostatečným rozvojem mentálních schopností člověka a je možné ji diagnostikovat na základě určitých kritérií, kterými jsou:

- nízký inteligenční kvocient (méně než 70 bodů)
- vážné omezení adaptivních schopností potřebných pro běžný způsob života
- porucha schopnosti komunikace, péče sama o sebe, vzdělávat se, pečovat o své zdraví, kontrolovat se.

Mentální retardací trpí asi 3-4% populace. Může být způsobena jakýmkoli okolnostmi, které narušují vývoj mozku před narozením, při porodu či v raném dětství. Častou příčinou je Downův syndrom. (Pergler, I.)

Mentální retardace je dělena do 4 skupin dle závažnosti postižení, avšak všechny její úrovně se mohou pojít s autismem. **Lehká mentální retardace** v kombinaci s autismem znamená, že schopnost postiženého pracovat samostatně velice klesá. Děti mluví, ale s příznaky typickými pro autismus. U mnoha dětí trpících **střední mentální retardací** je zároveň diagnostikován autismus. Děti pak mají výrazně sníženou úroveň motorických dovedností, koordinaci pohybu, adaptabilitu nebo sebeobsluhu. Řeč často ani nepoužívají, ve slovní zásobě mívají i méně, než 10 slov. **Těžká mentální retardace** kombinovaná s autismem mají za následek, že u dětí nedochází k rozvoji řeči, nejsou schopny se naučit číst, psát, ani počítat. Velice omezeny jsou i neverbální komunikační schopnosti. U dětí postižených těžkou retardací a zároveň autismem se zcela běžně vyskytuje echolálie a pohybová stereotypie. Dětem s **hlubokou mentální retardací** se v chování objevují typické autistické znaky a je tedy velice těžké autismus jako takový diagnostikovat. Hluboká mentální retardace je však sama o sobě pervazivní. (Chrenková, 2010)

Stejně jako u dětí s autismem se u mentálně retardovaných objevují problémy s navozováním sociálních kontaktů, se schopností sdílet pocity s ostatními lidmi. Děti s mentální retardací neprojevují zájem o své vrstevníky, ani o jejich zájmy či aktivity. (Thorová, 2006)

2 JEMNÁ MOTORIKA

Jemná motorika se nejrychleji rozvíjí v raném dětství. Provádí-li jedinec opakovaně běžné denní činnosti, kterými jsou dnes např. psaní na klávesnici počítače nebo používání kuchyňského nože, pak svou jemnou motoriku zkvalitňuje až do dospělosti. (Kurtz, L., A., 2015 s 47)

2.1 Vymezení pojmu - jemná motorika

Jemná motorika je definována jako schopnost obratně a kontrolovaně manipulovat s malými předměty v malém prostoru (Vyskotová, J., Macháčková, K., 2013 s.10).

Oproti hrubé motorice, která se týká koordinovaného pohybu velkých svalových skupin například lezení, chůze, běh, se jemná motorika týká především dovednosti rukou a mluvidel. (Kutálková, D. 2014)

Do jemné motoriky spadají všechny pohybové aktivity drobných svalových skupin, které vyžadují přesné provedení. Jedná se zejména o drobné pohyby rukou, ale také nohou a úst. Jemná motorika zahrnuje manipulační aktivity, grafomotoriku, logomotoriku, oromotoriku, mimiku a vizuomotoriku.

Vzhledem k tématu bakalářské práce bude věnována pozornost především grafomotorice.

2.1.1 Grafomotorika

Jedná se o seskupení pohybových aktivit, které souvisí s vykonáváním grafických činností. Týkají se například psaní, rýsování kreslení, malování, obkreslování. Vývoj grafomotoriky je u každého jedince individuální. Opakováním činnosti se postupně se vylepšuje koordinace rukou a očí. Trénováním dochází k rozvíjení a zdokonalování spontánního grafického projevu a později i psaní. Pro psaní je nezbytná koordinace ruky a oka.

Vývoj v oblasti grafomotorického projevu u dětí s PAS má svá specifika. Typická bývá stereotypie v kresbě, která snižuje celkovou funkčnost grafomotorického projevu. To znamená,

že dítě často nejeví zájem věnovat se jiným tématům než těm, které směřují do okruhu jeho stereotypních zájmů. Někdy se nechtějí smířit s představou, že kresba neodpovídá skutečnosti. Buď takovou kresbu odmítají, nebo trvají na precizním provedení. (Thorová, K., 2006)

V grafomotorickém vývoji dětí s PAS jsou typické tyto charakteristiky:

1. Dítě zcela odmítá kresbu i držení tužky, nebo o tuto činnost jeví jen krátkodobí zájem. Jeho tvorba je omezena na bezúčelné čárání nebo zobrazuje jen některé grafické prvky.
2. Dítě je motivováno pouze ke ztvárnění některých pro něj zajímavých témat, například se naučí kreslit tiskací písmena a číslice. Vývoj jeho kresby je nerovnoměrný.
3. Vývoj kresby je sice opožděný, dovednosti dítěte se však postupně plynule rozvíjejí.
4. U dítěte jsou patrné výrazné obtíže s jemnou motorikou a vizuomotorickou koordinací. Na kreslení vynakládá značné úsilí, má výrazné problémy se psaním. Mnohdy je u něj diagnostikována dysgrafie.
5. Dítě pěkně píše i kreslí, jeho psaný školní projev zapadá do normy, či širší normy.
6. U dítěte jsou zaznamenány mimořádné kreslířské schopnosti. Například v pěti letech je schopno zaznamenat předměty trojrozměrně.
7. U dítěte dochází v průběhu vývoje k výraznému zhoršení v oblasti kresby a psaní.
8. Tyto děti kreslí jen naučené obrázky většinou stejným způsobem. Někteří dovedou pěkně kreslit pouze, mají-li k dispozici předlohu.
9. V některých případech se nečitelnost rukopisu a úprava sešitu s přibývajícím věkem mohou výrazně zhoršovat, až pod hranici normy (Čadilová, V., Thorová, K., Žampachová, Z., a kol., 2012).

2.2 Vývoj jemné motoriky a grafomotoriky.

Prvotním je u dětí úchopový reflex, v období od narození do pěti až šesti měsíců věku. Projeví se reakcí na impuls, vložíme-li dítěti do ruky předmět, reaguje pevným sevřením dlaně. Přibližně do dvou měsíců má novorozenec převážně ruce sevřené v pěst. Poté je uvolňuje a začíná si prohlížet prsty. Ve třech měsících zkouší pokusně sahat na předměty, většinou do nich

plácá, zkoumá ruce ústy i očima. Začíná se rozvíjet koordinace ruky a oka. Zpočátku je úchop předmětu nepřesný postupem času se stále zlepšuje. V šesti měsících dítě využívá k uchopení předmětu tzv. hrabavý úchop, který zahrnuje dlaň a čtyři prsty bez palce. Mezi sedmým a osmým měsícem začíná používat všechny prsty, malé předměty zvedá celou rukou. Od devátého měsíce začíná využívat k úchopu sevření ukazováčku a palce. Palec se mu přesouvá do opozice k ostatním prstům, začíná využívat tzv. pinzetový úchop. Okolo desátého měsíce se naučí vědomě upouštět předměty (Čadilová, V., Thorová, K., Žampachová, Z., a kol., 2012).

Vývoj v obratnosti rukou je propojen s rozvojem řeči. Dítě zpravidla začne chodit ve stejné době, kdy řekne své první slovo. Zlepšení manipulace s předměty je u něj patrné v době rozvoje řeči. Počátky kreslení doprovází i přesnější artikulace (Kutálková, D. 2014).

V batolecím věku mezi prvním a třetím rokem, si jedinec stále zdokonaluje své manipulační schopnosti. K procvičování jemné motoriky využívá konstrukční hru. Ve dvou letech, je schopen obstojně se najíst lžící a napít pomocí jedné ruky z otevřeného hrnku. Postupně se jeho pohyby stávají plynulejší a koordinovanější a je schopen stále složitějších činností. Kolem pěti let zvládá stříhání nůžkami, kreslení, zapnutí drobných knoflíků. V tomto období jsou jeho pohyby při vykonávání jemných činností stále ještě méně přesné. V šesti letech již ale bývá vizuomotorika natolik vyspělá, že je dítě schopno učit se jemné činnosti, například nácvičku písma. Mnohé naučené činnosti se postupem času zdokonalí a zautomatizují, takže na ně není při jejich provádění nutno myslet. Dítě se v oblasti jemné motoriky přiblíží úrovni dospělého jedince ve svých dvanácti letech (Čadilová, V., Thorová, K., Žampachová, Z., a kol., 2012).

Zvládnutí základních dovedností v oblasti hrubé a jemné motoriky je základem pro osvojení si sebeobslužných dovedností, aktivní mluvy a schopnosti aktivně objevovat okolí. Úroveň rozvoje motoriky tedy ovlivňuje i celkovou úroveň jedince. (Čadilová, V., Žampachová, Z., 2004)

2.3 Vývojové nedostatky v oblasti motoriky u dětí s PAS

Motorický vývoj dětí s PAS může probíhat na různých úrovních. Někdy probíhá stejně jako u zdravých dětí, ale projeví se zvýšené či naopak snížené svalové napětí. Jindy bývá narušená koordinace v oblasti jak jemné, tak i hrubé motoriky. Může být odhalena centrální porucha koordinace.

Takové děti se vyznačují značnou neobratností, mají problémy s držetím tužky nebo jízdou na kole. Je však možné i to, že vývoj probíhá naprosto bez problémů a děti, i když s diagnostikovaným autismem, jsou velice obratné. (Thorová, 2012)

K hodnocení vývojové úrovně dětí s PAS v předškolním věku, byl vypracován speciálně-pedagogický diagnostický materiál. V tomto je podrobně rozpracována i oblast jemné motoriky. Díky takto vypracovanému materiálu, je možné se lépe orientovat v tom, co by dítě mělo v určitém věku zvládat.

(V. Čadilová a Z. Žampachová 2004)

2.3.1 Ukazatele problémů s jemnou motorikou

Pro rozpoznání toho, že má dítě problém s jemnou motorikou, existuje řada ukazatelů. Těmito jsou např.:

- Ve srovnání s jinými, dítě později dosahuje vývoje v oblasti jemné motoriky.
 - Před vstupem do mateřské školy nepreferuje jednu ruku při používání tužky, nůžek atd.
 - Vyhýbá se vybarvování, kreslení či stříhání, dává najevo nespokojenost při těchto činnostech.
 - Tužku nebo nůžky drží neobvyklým způsobem a ve srovnání s vrstevníky špatně píše.
 - Malé předměty často vypadávají z ruky.
 - Při běžných každodenních činnostech, jako je např. zapínání knoflíků, je dítě příliš závislé na pomoci dospělých.
 - Při řeči špatně artikuluje.
 - Při jídle často bryndá, dělá mu potíže kousat a polykat, aniž by mu jídlo padalo z úst.
- (Kurtz, L., A., 2015 s 51)

2.4 Hry pro rozvoj jemné motoriky

Všechny děti mají rády hru. Hra je zároveň obrovsky důležitou součástí tělesného, kognitivního a společenského vývoje. Spontánní dětská hra je dobrovolnou činností, je poutavá a natolik příjemná, že je k ní dítě přirozeně motivováno. Prostřednictvím hry děti zkoumají okolní prostředí, umožňuje dětem si oddychnout od struktury každodenního života, jež je určována dospělými. (Kurtz, L., A., 2015)

Je-li hra využívána za účelem podpory vývoje dítěte, pak je velice důležité postarat se o to, aby byla pro dítě co nejvíce zajímavá. Je nutné volit takovou hru, kterou je dítě vzhledem ke svým současným dovednostem schopno úspěšně zvládnout. (Kurtz, L., A., 2015)

Základem většiny her pro děti v předškolním věku je manipulace s předměty. Čím je předmět drobnější, tím vyžaduje větší obratnost ruky. Rozvoj manipulace zahrnuje rozebírání, skládání, třídění, sestavování. (Kutálková, D., 2014)

Příklady her pro rozvoj jemné motoriky:

L.A.Kurtz (2015) ve své publikaci uvádí mnoho činností v podobě her pro rozvoj motoriky. Pro příklad byly vybrány ty hry, které rozvíjejí především jemnou motoriku dětí

1) Závod s časem

Hlavní cíl: Rozvíjet sílu jemné motoriky, obratnost, koordinaci ruky a zraku.

Pomůcky: Stopky
Různé úkoly zaměřené na jemnou motoriku, u nichž lze měřit čas (např. obrátit 10 mincí z jedné strany na druhou, navléknout 10 korálků, navléknout 5 kancelářských svorek na kartičku, pinzetou vložit 10 knoflíků do lahvičky od léků, atd.)

Popis: Pro děti je velice motivující, vidí-li vlastní pokroky a zlepšování, proto je třeba vytvořit soubor nejméně osmi až deseti činností, které svým charakterem odpovídají konkrétním potřebám dítěte. Dítě by se mělo instruovat pro každou tu činnost zvlášť a poté i odstartovat a měřit čas. Po občasném zopakování hry je pak možné zjistit, zda dítě pokořilo svůj vlastní rekord. Často děti rády vyplňují tabulku s výsledky.

Obměny: Hry se obměňují dle toho, v čem má dítě potíže. Je dobré zařazovat velmi snadné a zábavné činnosti, mezi ně pak zařadit nějakou obtížnější.

2) Papírové koule

Hlavní cíl: Rozvíjet sílu jemné motoriky, obratnost, koordinaci ruky a zraku.

Pomůcky: Staré časopisy, nebo katalogy určené do sběru.

Popis: Dítě a jeho spoluhráč mají k dispozici každý jeden časopis. Vytrhnou předem určený počet listů, poté dají jednu ruku za záda

a druhou zmuchlají papír do podoby tvrdé koule. Jakmile jsou koule hotové, odstartuje se bitva, nebo házení na terč.

- Obměny: Vyrábění koulí nejen dominantní, ale i druhou rukou.
Práce s různými typy papíru, např hedvábný papír pro děti, které mají slabší ruce.
Házení koulí např. do krabic rozmístěných po celé místnosti.

3) Stavba z pěnových bonbónů

- Hlavní cíl: Rozvíjet obratnost, koordinaci zraku a ruky, vnímavost.
Pomůcky: Malé pěnové bonbóny a párátko.
Popis: Spojování pěnových bonbónů pomocí párátek a vytváření různých budov a jiných staveb.
Obměny: Výzva pro dítě, aby se snažilo postavit stejnou stavbu, jako dospělý. Nejprve dle vzoru, který má před sebou, později je možné model schovat, aby dítě stavělo z paměti a procvičovalo tak i paměťové schopnosti. Z párátek je možné sestavovat i písmena abecedy.

3 PŘEDŠKOLNÍ VĚK

Dítě vstupuje do předškolního věku s dovršením třech let, toto období trvá přibližně do jeho šesti let. Končí nástupem do povinné školní docházky. Nástup povinné školní docházky může být odložen na základě žádosti zákonného zástupce a doporučení specialistů o jeden rok. Pro předškolní věk je charakteristické postupné zmenšování závislosti na rodině a rozvoj záměrných aktivit, umožňujících mu mimo jiné i jeho sebeprosazení a uplatnění v kolektivu vrstevníků. Rodina v tomto období stále zůstává pro dítě nejvýznamnějším sociálním prostředím. Děti si v tomto věku osvojují běžné normy chování, chápou význam rolí, jsou schopni přijatelné komunikace. Myšlení dětí v tomto věku bývá stále ještě egocentrické, naivní závislé na momentálním osobním dojmu a situaci. Dítě má tendence polidšťovat věci a mnohdy si uzpůsobuje skutečnost podle svého přání. Ve vnímání dětí předškolního věku je charakteristická neschopnost systematicky prohlížet jednu část po druhé. Dítě nedokáže vnímat celek jako skupinu detailů, obtíže mu působí zjišťovat mezi nimi odlišnosti a vztahy. Není schopno rozboru obrazce na části ani chápat souvislosti mezi jeho detaily. Předškolní děti nejsou schopny uvažovat v širších souvislostech, většinou upřednostní jedno hledisko, to které je nejvíce zaujme a podle něho rozhodují. Důležitou roli v tomto věku hraje fantazie, která zajišťuje citovou a rozumovou rovnováhu. (Vágnerová, M., 2000)

Mezi dětmi však existují značné vývojové odlišnosti. To platí dvojnásob u dětí trpících autismem, ADHD a dalšími poruchami. Většina dětí si osvojuje dovednosti ve snadno předvídatelných fázích označovaných jako vývojové milníky. Děti těchto milníků dosahují svým individuálním tempem, handicapované děti však později. (Kurtz, L., A., 2015 s 13)

3.1 Jemná motorika v předškolním věku

Ve věku od 3 do 6 let dochází ke značným změnám a to i v oblasti jemné motoriky. L. A. Kurtz (2015) charakterizuje osvojování dovedností do jednotlivých fází, které označuje jako vývojové milníky (viz Příloha A).

Při normálním vývoji dítěte, dle uvedených milníků, by děti v předškolním věku v oblasti jemné motoriky měly zvládat např. tyto činnosti:

- **3 roky** postavit na sebe 10 kostek
držet tužku jako dospělý
stříhat třásně
- **4 roky** během 20 s vložit 10 rozinek do malé lahvičky
posouvat tužku nahoru a dolů pomocí prstů
správně oblékat ponožky a obouvat boty
správně si mýt a utírat ruce
stříhat 2,5 cm dlouhou čáru s přesností 1,6 mm
- **5 let** během 18 s vložit 10 rozinek do malé lahvičky
obléknout se s minimální pomocí
zavázat tkaničku u bot
stříhat čtverec s přesností 0,6 mm
- **6 let** přesunout minci z dlaně k prstům
používat příbor
čitelně napsat na řádek své jméno
bezpečně nosit křehké předměty.

3.2 Grafomotorika v předškolním věku

Dítě v předškolním věku vyjadřuje svůj pohled na svět ve svém vyprávění, hře nebo kresbě, kde se projevují typické znaky dětského emočního prožívání a myšlení. Postupným vývojem dítěte se v jeho kresbě symbolicky projevuje realita tak, jak je jím chápána. V batolecím věku, dítě jen pro dobrý pocit ze zajímavého pohybu pouze čmárá. Postupem svého vývoje zjišťuje, že se touto činností dá zobrazovat realita. Zpočátku hledá ve své nezáměrné

kresbě výrazný znak, podle kterého ji následně pojmenuje. Nakreslit něco konkrétního, je dítě schopno až v pozdějším období svého vývoje. (Vágnerová, M., 2000)

Podle Vágnerové (2000) se kresba dítěte přibližuje své reálné předloze v závislosti nejen na věku, ale i na dotazených úrovních schopností a dovedností dítěte, především v oblasti motorické, senzomotorické koordinace a poznávacích procesech. Může být závislá i na dalších faktorech například aktuálním emočním rozpoložení dítěte.

Při zobrazení reality záleží na tom, jak dítě tento objekt vnímá, čemu přikládá subjektivní důležitost. Kresba spíše než skutečnost vyjadřuje postoje konkrétního dítěte. Při kresbě postavy děti zpočátku zobrazují hlavu a končetiny, tělo vynechávají, nepřikládají mu takovou důležitost.

Dětská kresba se začíná více podobat skutečnosti ke konci předškolního období. V této fázi vývoje dítě zobrazuje ve své kresbě převážně to, co vidí. Tato změna u něj značí rozvoj schopností a dovedností posoudit realitu novým způsobem a na základě zohlednění více hledisek. (Vágnerová, M., 2000)

Z úrovně kresby se dá zjistit stupeň vývoje dítěte i dosažená úroveň obratnosti. Je-li kresba technicky dobrá, ale obsahově chudá, dítě nemá deficit v jemné motorice, ale v úrovni vnímání detailů. Oproti tomu kresba obsahově zajímavá, ale je zřejmé, že při ní dítě příliš ryje do papíru a nemá správný úchop tužky, znamená to, že dítě má zrakové vnímání v pořádku, zato patrný deficit v jemné motorice. Podle výše zmíněných skutečností bude postup nápravy pokaždé jiný. V prvním případě je zapotřebí klást důraz především na rozvoj zpřesnění smyslového vnímání. V druhém případě bude tím hlavním nácvik obratnosti. (Kutálková, D. 2014)

Pro vyjádření vlastního pohledu na svět a realitu dítě využívá také hru a vyprávění.

PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMNÉ ČÁSTI BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Praktická část bakalářské práce má charakter kvalitativního šetření, s využitím metod kazuistiky, pozorování a analýzy

4.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumné části bakalářské práce je prokázat, že při řízené stimulaci rozvoje jemné motoriky a grafomotoriky v mateřské škole, lze docílit u dětí s poruchou autistického spektra patrného pokroku.

Dílčí cíle

1. Zhodnotit počáteční úroveň vývoje dětí v oblasti jemné motoriky a grafomotoriky na základě speciálněpedagogického diagnostického materiálu do Věry Čadilové a Zuzany Žampachové (2012): Edukačně-hodnotící profil dítěte s PAS (do 7 let)
2. Posoudit stav materiálního vybavení mateřské školy vhodný pro individuální rozvoj funkční oblasti jemné motoriky u dětí s poruchou autistického spektra.
3. Sestavit individuální intervenční program v oblasti stimulace rozvoje jemné motoriky, grafomotoriky a kresby.
4. Výstupní zhodnocení dosažených výsledků vybraných dětí a navržení dalšího postupu při práci s dítětem.

4.2 Výzkumné otázky

1. Jaký vliv má cílený rozvoj v oblasti jemné motoriky a grafomotoriky na děti s PAS?
2. Které pomůcky dostupné v mateřské škole mohou nejvíce prospět rozvoji jemné motoriky dětí s PAS?
3. Které běžné každodenní činnosti mohou pomoci dětem s PAS v rozvoji jemné motoriky?

4.3 Základní design výzkumu, použité metody a postupy

Výzkumná část bakalářské práce má charakter kvalitativního šetření, s využitím metod kazuistiky, pozorování a analýzy získaných poznatků.

Kazuistika nebo též případová studie patří mezi výzkumné metody a zabývá se popisem jednotlivých případů, např. vznikem, průběhem a vyléčením duševní choroby apod. Stejně jako jedince se může kazuistika týkat i skupiny lidí či instituce. Slouží jako pomoc a srovnání pro podobné případy. (Hartl, Hartlová, 2004, s. 253)

„Pozorování znamená sledování činnosti lidí, záznam této činnosti, její analýzu a vyhodnocení.“ (Gavora, 2000)

Metodika podpory rozvoje jemné motoriky ruky a prstů

Publikace, ze kterých byly čerpány některé náměty vhodné pro procvičování jemné motoriky: Kurtz, (2015), Loose, Piekert a Diener (2011). Při sestavování cvičení bylo využito vlastních zkušeností získaných z praxe.

Aktivační program

Pro chlapce vybrané do výzkumu byl vytvořen plán činností rozvíjejících jemnou motoriku a grafomotoriku. K realizaci programu bylo zapotřebí zajistit materiální vybavení, konkrétně pomůcek potřebných pro vybrané činnosti. Pomůcky ve speciální mateřské škole byly pro náš výzkum zcela dostačující a vyhovující.

Vybraným činnostem se chlapci, pod dohledem pedagoga, věnovali po dobu 8 měsíců. Součástí aktivačního programu byly především činnosti pro rozvoj jemné motoriky, např.: cviky na posilování a uvolňování ruky – cvičení s míčky, mačkání balónek s těstem, dotýkání

se palcem postupně jednoho prstu po druhém od ukazováčku po malíček a zpět, byly využity pomůcky v podobě kolíčků a pinzet, lepilo se, stříhalo a bylo navlékáno mnoho korálků, malovalo se do písku, vyráběla tiskátka z brambor, vkládali se geometrické tvary do šablon, chlapci modelovali, vyráběli mýdla atd. Při rozvíjení grafomotoriky byl kladen důraz především na správné držení tužky a správné držení těla. Bylo využito grafomotorických listů (různé vlnky, linky, smyčky), dřevěných šablon a magnetických labyrintů. Během všech těchto činností se vybraní chlapci měli bavit a hrát si, což nebylo vždy snadným úkolem.

V průběhu aktivačního programu bylo prováděno uvedené cvičení a to vždy od nejjednodušší varianty po složitou. Po uplynutí poloviny času byl proveden kontrolní test, který obsahoval následující činnosti.

1. navlékání korálků na šňůrku (jemná motorika)
2. kresba podle předlohy (grafomotorika)
3. odepnout či připnout kolíčky na kraj kelímku (síla v ruce)
4. zašroubovat drobnou maticku na šroubek (jemná motorika)
5. vystříhnout kruh 5cm (grafomotorika)
6. skládání puzzle (logické myšlení a jemná motorika)
7. stavění kostek podle vzoru (logické myšlení a jemná motorika)
8. postupně se dotknout všemi prsty palce (jemná motorika)

Na konci výzkumu, to znamená po uplynutí osmi měsíců, byl totožný test zopakován a vyhodnocen. Test byl přizpůsoben individuálně podle profilu každého chlapce.

Hodnocení probíhalo bodovým systémem, kdy v případě nesplnění úkolu bylo k výkonu přiřazeno 0 bodů, v případě pokusu či náznaku 1 bod a za splněný úkol 2 body. V případech, kdy chlapec požadovanou činnost bez problémů zvládl, byl proveden test s vyšším stupněm obtížnosti té samé činnosti (např. navlékání menších korálků, puzzle o více dílcích, složitější stavby z kostek atd.). V takovém případě, byl splněný výkon ohodnocen 3 body. Výsledky byly zaznamenány do tabulky, ve které byl uveden výkon chlapce na začátku výzkumu, poté v průběhu po čtyřech měsících a nakonec i výsledky ze závěrečného měření po osmi měsících. Pro větší přehlednost, byl z tabulky vytvořen sloupcový graf. Vyplněné tabulky byly vloženy do přílohy bakalářské práce.

4.4 Charakteristika místa výzkumného šetření

Výzkumné šetření probíhalo v Praze v mateřské škole speciální, kde pracuji jako učitelka v jedné ze dvou tříd určených pro děti s poruchou autistického spektra. Při výběru respondentů jsem se zaměřila na specifickou skupinu dětí s diagnostikovaným dětským autismem. Jedná se o 3 chlapce ve věkovém rozmezí od 4 do 7 let.

Mateřská škola speciální má kapacitu 52 dětí a je přizpůsobena pro děti se speciálními potřebami v oblasti vad řeči, zraku, kombinovaných vad, s narušeným psychomotorickým vývojem, se zdravotním a sociálním znevýhodněním. Škola má celkem 5 tříd, prostory všech tříd jsou zařízeny tak, aby vyhovovaly dětem s konkrétním druhem postižením. Dvě jsou určeny dětem s poruchou autistického spektra, jedna třída je zaměřena především na děti s vadami řeči, další je přizpůsobena dětem s vadami zraku, poslední se zaměřuje na děti s vadami řeči a ADHD. Všechny třídy jsou věkově smíšené v rozmezí od 3 do 7 let. Budova školy má dvě patra a je obklopena rozsáhlou zahradou, na které má každá ze tříd vybudované vlastní hřiště pro potřeby dětí. Součástí areálu mateřské školy je také speciálně pedagogické centrum.

4.5 Zkoumaný vzorek dětí

Zkoumaný vzorek dětí spojuje podobná diagnóza. Minimálně jedna oblast jemné motoriky je u všech dětí ve větší či menší míře opožděna. Pro reedukaci byly zvoleny společné postupy, avšak u konkrétních dětí bylo nutné se zaměřit na tu oblast jemné motoriky, ve které vykazují největší deficity.

Do výzkumu byli zařazeni 3 chlapci v předškolním věku, u kterých byla diagnostikována porucha autistického spektra. Dva z těchto chlapců mají autismus kombinovaný s dalšími poruchami.

4.6 Interpretace výsledků

Podle stanovených dílčích cílů bylo nejprve provedeno počáteční zhodnocení úrovně vývoje dětí. Byly vytvořeny vstupní profily chlapců, zařazených do výzkumu. Pro vytvoření celkového obrazu o chlapcích, jsou součástí profilu důležité informace týkající se diagnózy, rodinné a pedagogické anamnézy, sociálního vývoje, komunikace a motoriky.

Do výzkumu byli zařazeni 3 chlapci s diagnostikovaným dětským autismem, dva z nich jsou postiženi ještě dalšími vadami. Pozorování chlapců probíhalo po dobu osmi měsíců. Na samém začátku výzkumu bylo provedeno již zmíněné vstupní hodnocení úrovně vývoje chlapců a byl vytvořen profil každého z nich. Po čtyřech měsících proběhlo první kontrolní testování v oblasti jemné motoriky a grafomotoriky ke zjištění, zda již došlo, vlivem řízené stimulace v těchto oblastech, k pokroku či nikoliv. Na konci výzkumu byly provedeny opakované, nyní již výstupní testy, které měly ukázat, zda se řízenou stimulací a pravidelným tréninkem pod dohledem pedagoga podařilo dosáhnout pokroků, případně v jakém rozsahu. Zjištěné informace jsou u jednotlivých chlapců podrobně rozepsány v následujících případových studiích.

4.6.1 Případová studie Chlapec 1

Vstupní profil dítěte

Diagnóza

- dětský autismus středně funkční (F84.0),
- ADHD
- dyspraxie

Rodinná anamnéza

- rodina: úplná
- vzdělání rodičů: vysokoškolské
- věk chlapce na počátku výzkumného šetření: 6 let
- rodinná anamnéza s ohledem na PAS: negativní.

Raný psychomotorický vývoj nerovnoměrný s atypickým motorickým vývojem (lezl po třech končetinách), rozvoj řeči vázl, až ustrnul v cca 1,5 letech věku.

Pedagogická anamnéza

Mateřskou školu navštěvuje třetím rokem. V loňském školním roce, mu byl schválen odklad povinné školní docházky o jeden rok. Jedná se o hyperaktivního chlapce, který vyžaduje ve zvýšené míře pozornost svého okolí, vyhovuje mu klidné prostředí i menší kolektiv dětí. V jeho chování se projevuje negativismus, ve zvýšené míře se pokouší prosazovat svou vůli, upoutává na sebe pozornost. Pokud se mu nedaří prosadit svou, zachází do agresivního chování vůči všem zúčastněným. Agresí reaguje i na narušení svého osobního prostoru nebo hry jiným dítětem. Míra jeho spolupráce v MŠ je závislá také na jeho momentálním rozpoložení, je-li dobře naladěný, má dostatek prostoru i pozornosti předkládaná činnost je pro něj zajímavá je spokojený, soustředěný jeho chování nevykazuje problémy, respektuje pravidla, lze jej motivovat k činnosti spolupracuje a dosahuje velmi dobrých výsledků. Není-li v dobrém rozpoložení, je velmi nesnadné jej motivovat k jakékoli řízené činnosti. Typické v jeho chování je ulpívání na rituálech.

Sociální vývoj

Chlapec má se starší sestrou dobrý vztah. O vztahy s vrstevníky stojí, nenaváže však adekvátně kontakt, vybrané chlapce provokuje, následně sleduje jejich emoční reakce, kterým se směje. Hraje si spíše sám, popřípadě preferuje dospělého, který nenarušuje jeho systém hry.

Komunikace

Spontánní řečová produkce četná, převažují však bezprostřední a odložená echa (celé konstrukty, stereotypie), taktéž často používá anglické výrazy. Evidentně preferuje manipulaci s abecedou a číselnou řadou, ulpívavě se k ní stále vrací. Při stimulaci ochotně přiřazuje rychle zpaměti pojmy k počátečním písmenům, preferuje v angličtině, v češtině uvádí až na požádání. V češtině si vybavuje pojmy a asociace déle, avšak s relativně dobrou úrovní sémantického porozumění pojům vázaným na vjemy z konkrétního reálného prostředí. Užívá 1-2 slovná sdělení, dialog je při důsledném a přímém vedení zpočátku uspokojivě reciproční. Postupně však akcelerují paměťové stereotypie (celostní fráze a sdělení z mediálních zdrojů).

Motorika

Hrubá motorika

Vyleze na vysokou překážku a seskočí dolů, kopne do míče, udělá dřep, skáče snožmo, při chůzi ze schodů i do schodů střídá nohy, zvládne chůzi po špičkách, chodí po lavičce, hodí míč na cíl, chytí hozený míč, v motorické imitaci se projevuje pohybová neobratnost a hyperaktivita, zvládne jízdu na odrážedle, skáče na trampolíně.

Jemná motorika

Vyazuje značný motorický neklid, a deficit ve vykonávání přesných jemných pohybů, pozorovatelná je horší rovnováha a pohybová koordinace, lateralita dosud zcela nevyhraněna při práci s tužkou většinou preferuje pravou ruku, držení tužky mdlé, linka s kolísavým tlakem.

Patrná je problematická koordinace všech motorických funkcí, zejména se smyslovými podněty, následovaná prudkými ztrátami pozornosti a koncentrace. Při manipulačních činnostech ruce málo kooperují, projevuje se střídavá dominance horních končetin. Dokáže postavit komín z kostek, navléknout větší korále na šňůru, odšroubuje uzávěr lahve, vhadzuje do lahve drobné předměty, připne kolíček na šňůru, zmačká papír do kuliček, rozbálí bombón, přestřihne nůžkami dva centimetry úzký proužek papíru, při práci s drobným materiálem a malými předměty patrná dyspraxie, často mu drobné předměty vypadávají při práci z rukou.

Plán: vyválet váleček a mističku z modelovací hmoty, našroubovat víčko na láhev, stříhat nůžkami po rovné čáře, dotknout se palcem postupně všech prstů téže ruky, našroubovat drobnou maticku na šroubek, vystříhnout 5cm kruh, navlékat drobné korálky pomocí jehly na nit, zapichovat drobné špendlíky do korkové desky, vypichovat předlohu do polystyrénu, třídít a přebírat jemný materiál, rozpojovat kostky, zlepšovat sílu ruky a prstů.

Grafomotorika a kresba:

Ke kresebným činnostem je motivovaný, na činnost se soustředí, napodobí kresbu svislých i vodorovných čar, základních geometrických tvarů, napodobí kříž, skupinu teček, vlnovku, obličej, spojí dva body čarou, kreslí podle vzoru základní geometrické tvary, nakreslí obličej, doplní oči, nos, pusy, uši, vlasy, jednoduché tvary obtahuje, snaží se je vybarvit. Obrácený úchop psací potřeby v dlani je nutné často opravovat, slabá stopa.

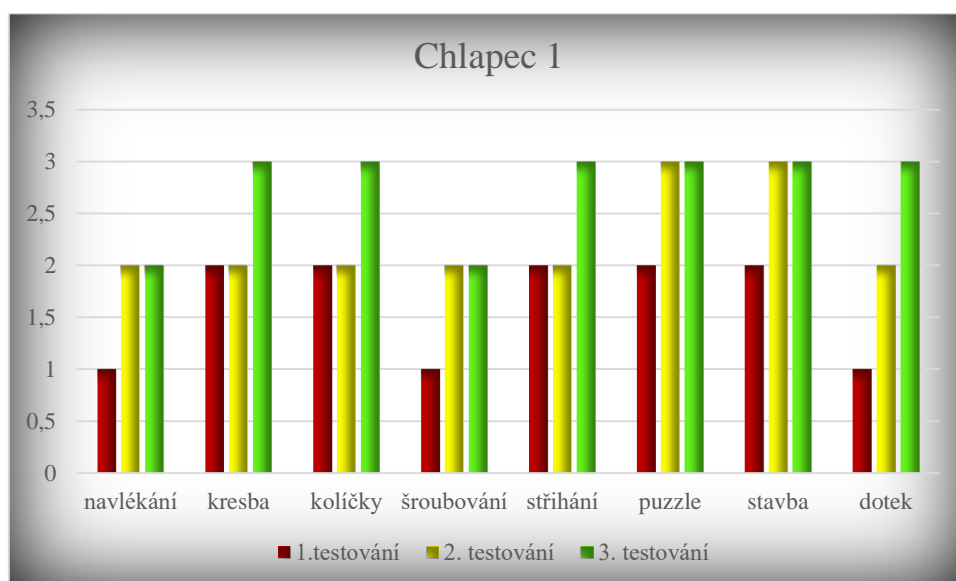
Plán: nakreslit postavu s hlavními částmi těla, vybarvovat ohraničené tvary, obtahovat složitější kresby, na požádání nakreslit různé tvary, uvolňovat zápěstí, ramenní kloub, posilovat

jednotlivé prsty, používat fixy se širší stopou, kreslit na velké plochy, kreslit prstem do písku, zajistit přítlak na psací náčiní, upevnit správný úchop psací potřeby, při práci používat pěnovou násadku, či trojhranné pastelky, obtahovat různé linky podle grafomotorických listů.

Test pro zjištění úrovně jemné motoriky a grafomotoriky:

1. navlékání korálek na šňůrku (jemná motorika)
2. kresba podle předlohy (grafomotorika)
3. odepnout či připnout kolíčky na kraj kelímku (síla v rukou)
4. zašroubovat drobnou maticku na šroubek (jemná motorika)
5. vystříhnout 5cm kruh (grafomotorika)
6. skládání puzzle (logické myšlení a jemná motorika)
7. stavění kostek podle vzoru (logické myšlení a jemná motorika)
8. postupně se dotknout všemi prsty palce (jemná motorika)

Graf 1: Test Chlapce 1

Z grafu č. 1 je patrné, že první chlapec učinil během záměrného působení na oblasti jemné motoriky a grafomotoriky pokroku ve všech bodech testového cvičení. Svislá osa znázorňuje dosažené body za provedení testový úkol.

Vyhodnocení:

Po osmi měsících zvládne Chlapec 1 činnosti, které byly zahrnuty do testu na následující úrovni:

navlékání - dokáže navlékat i menší korále na vlasec, dříve jen velké, problém mu činila koordinace rukou

kresba - podle předlohy je schopen – (orientace na ploše) překreslit správně a ve správném pořadí různé geometrické tvary a linky ve správném počtu i pořadí. Píše tiskací písmena, velká i malá, správně drží tužku (nejlépe širší trojhrannou, na užší potřebuje trojhranný nástavec, jinak má úchop nestabilní), zvládá napsat čísla od jedné do sta. Pokrok učinil i v přítlaku na tužku, na počátku byla stopa slabá, nyní je v normě. Dříve si nepřidržel papír, který mu neustále ujížděl, nyní obě ruce při psaní spolupracují. Výhodou je, u něj, jeho největší koníček, kterým jsou slova. Má dokonalou vizuální paměť. Na počátku výzkumu skládal jen plastová písmena. Poté diktoval dospělému, to co si přál napsat. Nejdříve abecedu, poté slova. Vystříhovali jsme je, skládali ze stavebnic, modelovali, nakonec začal psát sám a jde mu to velmi pěkně. Problém je jeho perfekcionalismus. Nechce dělat chyby, všechno musí být perfektní, nechce přetahovat, proto nerad sám vybarvuje, nebo něco kreslí, chce, aby mu někdo vedl ruku, pokud pracuje sám a něco se mu nepovede, hned zareaguje afektivně, brečí a nechce pokračovat za žádnou cenu.

kolíčky zvládne bez problémů

šroubování trochu s tím bojuje, než se mu podaří matici nasadit, poté bez problémů

stříhání zpočátku problémová spolupráce rukou, nyní mnohem lepší. Vystříhuje i složitější tvary. Sice nepřesně, ale jde mu to.

puzzle na tabletu složí i z 56 dílů, problém mu nedělá ani papírové puzzle, jen nemá dost trpělivosti v jeho vyhledávání. Spíš ho nebaví skládat.

4.6.2 Případová studie Chlapec 2

Vstupní profil dítěte

Diagnóza

- Atypický autismus (F84.1)
- Hyperkinetická porucha chování
- Jiná mentální retardace

Rodinná anamnéza

- rodina: neúplná, trvale v péči matky, kontakty s otcem má jednou za čtvrt roku
- věk chlapce na počátku výzkumného šetření: 5 let
- vzdělání rodičů: úplné střední odborné vzdělání s vyučením
- rodinná anamnéza s ohledem na PAS: negativní.

Pedagogická anamnéza

Do mateřské školy nastoupil v pěti letech, dříve kolektivní zařízení nenavštěvoval. Na prostředí mateřské školy, dětský kolektiv i řízenou činnost si rychle přivykl. Pro svou orientaci má k dispozici piktogramový denní režim, který od počátku akceptuje a po připomenutí využívá při přechodech v denních činnostech. Mateřskou školu navštěvuje rád, separační úzkost se u něj neprojevuje. Deficit vykazuje zejména v oblasti sebeobsluhy, neoblékne se, neobuje, pouze se svlékne, celodenně nosí pleny.

Sociální vývoj

Do mateřské školky přichází s úsměvem. Aktivně projevuje zájem o druhé děti často však nevhodným způsobem, občas bere druhým hračky, se kterými si on sám hrát nechce, pošťuchuje. Někdy se snaží přidat ke hře druhého, sám iniciuje hru na honěnou. Pokud mu některé z dětí vezme jeho oblíbenou hračku, reaguje pláčem a odchodem stranou, hledá útěchu u dospělého. Pláčem také reaguje na křik či pláč jiného dítěte. V nových situacích je bojácný, úzkostný, pro překonání strachu potřebuje klidnou a pevnou oporu dospělé osoby. Na stresovou situaci, novou výzvu či nečekanou změnu reaguje únikem v podobě záměrně vyvolaného zvracení.

Komunikace

Komunikuje verbálně většinou jednoslovně, někdy použije krátké věty např. „Co to je“. Na otázku odpoví většinou adekvátně, někdy spontánně pojmenovává předměty, zvířata, obrázky. Občas se projeví echolálie. Celková reciprocita v komunikaci narušená. Známým, jednoduchým pokynům rozumí. Neverbální komunikaci (gesta, mimiku) většinou nevyužívá, v instrukcích se ztrácí. Novým pojmům se učí rychle. Velmi rád si spontánně opakuje naučené básničky a říkadla vykazuje dobrou sluchovou paměť. Svá přání či potřeby vyjadřuje především jednoslovně, v současné době je v péči klinického logopeda.

Motorika

Hrubá motorika

Celkově je méně obratný a hyperaktivní, patrná je narušená koordinace pohybů. Při manipulaci a konstrukci ruce spolupracují, jezdí na odrážedle, skáče na trampolíně, hází míčem, při chůzi do schodů i ze schodů jde s přísunem, při chůzi na zvýšené rovině (lavičce) potřebuje oporu (držení ruky).

Jemná motorika

Lateralita zatím nevyhraněna, preferuje pravou horní končetinu, činnost náročná na motoriku mu činní obtíže, obtížně se soustředí na práci.

Plán: Vkládat tvary do desky, manipulovat s různými typy stavebnic, práce s razítky, zapichovat špejle do modelovací hmoty, práce s modelínou (nácvič krájení, vyválet váleček, kouli, placku, vykrajovat různé tary), rozbalit bonbon, našroubovat víčko na láhev, třídít drobný materiál, vypichovat jehlou předkreslený motiv do polystyrénové desky, našroubovat maticku, manipulovat s kolíčky a zipem, zapnout knoflík na modelu, nacvičovat samostatné oblékání a obouvání.

Grafomotorika a kresba

Úchop psací potřeby dlaňový, čmárá, napodobuje kroužení, nakreslí sluníčko, vývojově opožděná figurální kresba, vážne vazomotorická koordinace.

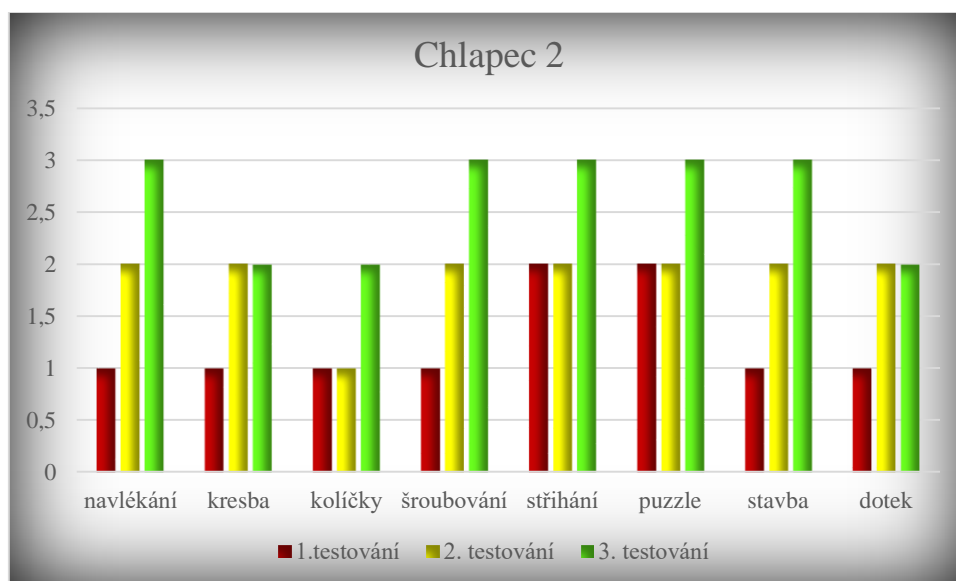
Plán: Uvolňovací cviky pro ramenní kloub, zápěstí a prsty, napodobit kreslení kruhu, čar (svislých, vodorovných), napodobit kreslení kříže, nakreslit kruh podle vzoru, spojit dva body čarou, používat fixy se širší stopou, kreslit prstem do písku, nácvič stříhání, nabízet pestrou školu výtvarných materiálů (kreslit voskovkami, křídou, temperami, tuší a zmizíkem),

obtahovat různé linky podle grafomotorických listů. Pro nácvik správného držení psací potřeby používat pěnovou násadku, či trojhranné pastelky.

Test pro zjištění úrovně jemné motoriky a grafomotoriky:

1. navlékání korálků na šňůrku (jemná motorika)
2. kresba podle předlohy (grafomotorika)
3. odepnout kolíčky z okraje kelímku (síla v ruce)
4. zašroubovat uzávěr lahve (jemná motorika)
5. vystříhnout čáru dlouhou 2,5cm (grafomotorika)
6. skládání puzzle (logické myšlení a jemná motorika)
7. stavění kostek podle vzoru (logické myšlení a jemná motorika)
8. postupně se dotknout všemi prsty palce (jemná motorika)

Graf 2: Test Chlapce 2

Z grafu 2 je též zcela zřejmé, že pokroku došlo ve všech testovaných činnostech. Na rozdíl od prvního chlapce není perfekcionista, je spokojen se vším co nakreslí (vyrobí, namaluje). Do všeho se vrhá s nadšením, ale je příliš zbrklý a nesoustředí se. Proto je u něj problematické zafixování některých dovedností. Např.: upravíme-li mu prsty pro správný úchop tužky, vrhne se do práce, ale velmi rychle přehodí prsty do nesprávné polohy. Je třeba jej neustále usměrňovat, (aktivizovat pozornost na detail a pečlivější provedení). Významný pokrok učinil v oblasti sebeobsluhy, když nastoupil do MŠ, nosil celodenně pleny, dnes je má

v MŠ pouze na spaní. Dokáže se sám kompletně obléknout, jen si nezaváže tkaničky u bot a nenasadí zip do jezdce.

V komunikaci pokrok neučinil, možná chápe více výrazů, ale i přes péči klinického logopeda stále setrvává na prvotní úrovni. Miluje zvířata, dinosaury, roboty pokud jsou zakomponovány do jakékoli práce, pracuje opravdu s nadšením. Problémem je u něj úzkostlivost, bojí se nových neznámých podnětů (např. trampolíny, skluzavky) při klidném vedení dokáže strach překonat a tím se mu následně posiluje sebevědomí. Učinil i pokrok v hrubé motorice, například (dříve neuměl) nyní střídá nohy při chůzi do i ze schodů, jezdí na odrážedle, skáče na trampolíně, jezdí na skluzavce, a vyleze na žebřík (to byl zpočátku velký problém, bojí se výšek).

Vyhodnocení:

Navlékání – dnes dokáže navlékat i drobnější korále.

Kresba – dokáže překreslit tvary i linky dle předlohy, podobně jako ten první pouze s nižší úhledností a nemusí mít správný počet (například chybí křížek), tam se projevuje jeho zbrklost, ale jinak ve správném pořadí a dobře rozložené na stránce.

Kolíčky – stále s nimi trochu bojuje, (někdy si pomůže tím, že stiskne oběma rukama), ale zvládne úkol dokončit.

Šroubování – problém byl s nasazením matky na šroub, nyní zvládne, sice mu to déle trvá, nakonec to dokáže.

Stříhání – dnes stříhá bez větších problémů, jen je zapotřebí dohlédnout aby správně držel nůžky, popadne je pokaždé všelijak.

Puzzle – pochopil systém a složí i složitější obrázky, pokud udělá chybu, dokáže ji sám opravit.

Stavění kostek – opět zbrkle ale chápe a zvládá.

Dotek – zde zvládá pouze s velkými obtížemi, ukazovák a prostředníček bez problému, ostatní prsty mu občas splývají.

4.6.3 Případová studie Chlapec 3

Vstupní profil dítěte

Diagnóza

- dětský autismus /F 84.0/

Rodinná anamnéza

- rodina: úplná
- vzdělání rodičů: středoškolské
- věk chlapce na počátku výzkumného šetření: 4 roky 5 měsíců.
- rodinná anamnéza s ohledem na PAS: negativní.

Pedagogická anamnéza

Chlapec navštěvuje Mateřskou školu druhým rokem, zde je zařazen do třídy určené pro děti s poruchou autistického spektra. Na nové prostředí, kolektiv i denní režim si přivykl. Nyní má pro svou orientaci k dispozici režim dne sestavený z piktogramů, který aktivně využívá při přechodech v denních činnostech.

Sociální vývoj

Kontakt s dalšími dětmi nevyhledává, společných her se aktivně neúčastní, vystačí si sám, hraje si s oblíbenými hračkami podle svých pravidel (kutálí kuličky, shromažďuje je, manipuluje s písmeny, skládá barevné pastelky vedle sebe apod.), při hře projevuje spokojenost, usmívá se, žvatlá je klidný, soustředěný, pozitivně naladěný. Na náhlé narušení hry reaguje afektivně. Ke společné hře s dospělým jej lze stimulovat formou názorné ukázky, spadá-li tato hra do okruhu jeho zájmů, krátkodobě se sám zapojí, např. sestavování písmen z magnetické stavebnice, ale trvá na dodržení vlastních pravidel (písmena se musí seřadit podle abecedy).

O pomoc žádá především neverbálně, vezme za ruku, ukazuje. Při nespokojenosti křičí, vzteká se, na zákaz někdy zareaguje afektivně, např. běží bouchnout dveřmi, je-li mu v tomto konání zabráněno, reaguje agresí, škrábe, štípe, uhodí.

Negativním projevům v jeho chování lze často předejít, akceptuje režim dne (zazvoní zvonek – konec hry – úklid), pokud se při afektu podaří přeměřovat jeho pozornost k jiné činnosti, dojde u něj k rychlému zklidnění.

Na známé osoby reaguje aktivněji. Komunikuje lépe s dospělými. Rozlišuje mezi osobou blízkou a cizí. Občasně lze pozorovat v jeho chování sociální hříčky ve formě vědomé provokace, škádlivé hry (příčina - následek). Nevybízí ke sdílené činnosti. Aktivní zájem o vrstevníky neprojevuje, děti si spíše nevšímá, jejich přítomnost mu nevádí. Do hry vrstevníků se nezapojí, pravidla neakceptuje, spíše jim nerozumí. Toleruje, když se někdo přidá k jeho hře, někdy si druhými dětmi hraje na honěnou. Kamaráda nemá. Děti kontaktuje většinou nevhodným způsobem, strká do nich, chytne zezadu a strhne k zemi, někdy kousne. S neznámými dospělými aktivní kontakt nenavazuje, spíše si jich nevšímá. Při snaze o navázání kontaktu reaguje nekonzistentně (někdy nabízenou činnost přijme, jindy ji ignoruje).

Komunikace

Potřeba komunikace je snižená, funkční komunikace chybí. Komunikuje na úrovni velmi jednoduchých gest nebo vokalizace. V oblasti řeči vykazuje výrazné opoždění ve všech řečových rovinách. Aktivně verbálně nekomunikuje, po vyzvání použije několik slov s významem. Občas samostatně opakuje některá slova z básniček či písniček. Jsou přítomny první náznaky slov, vokalizuje, při spokojenosti žvatlá. Při hře používá vlastní žargon. Souhlas i nesouhlas vyjádří specifickou vokalizací.

K vyjádření potřeb a přání použije zástupné předměty (bublifuk vloží do ruky) nebo vezme za ruku a odvede na dané místo. Ukazuje (ne ve smyslu deklarativním - sdílení zájmu). O pomoc požádá, někdy se snaží obsloužit sám, častěji používá ruku druhého. Oční kontakt používá minimálně, krátkodobě a nekonzistentně. Ano, ne vyjádřit gestem zatím nedokáže (ano — natahuje se k žádanému, ne — odvrací se). Gesta v interakci nepoužívá. Mimika je méně pružná.

Motorika

Vykazuje odlišnosti v motorickém vývoji, nápadná je pohybová stereotypie, která se projevuje zejména v občasná chůzi po špičkách, točením kolem vlastní osy, pobíháním z místa na místo. Při projevu emocí třepe rukama, pozoruje je.

Hrubá motorika:

Priměřená jeho věku, do schodů i ze schodů střídá nohy, má tendence ze schodů seskakovat, přejde po lavičce, vyleze na žebřiny, vyleze na vysokou průlezku, plazí se pod nízkou překážkou, přeleze překážku, rád běhá, jezdí na odrážedle, obratně skáče na trampolíně, jezdí na skluzavce, vyleze na židli, odhodí a chytí míč, udělá dřep a chvíli v něm vydrží. V

oblasti motorické imitace napodobí jednoduché pohyby (tleskání, dupání, mávání, atd.) a napodobuje pohyby říkanek, zvládne jednoduché cviky, chůzi po špičkách.

Jemná motorika:

Lateralita zatím nevyhraněná, preferuje pravou horní končetinu. Pozornost při činnosti krátkodobá a rozptýlená. Samostatně navléká kolečka na trn - když mu to nejde, přestane a s jednotlivými kolečky si točí, dokáže vhodit předměty do většího otvoru, odšroubuje víčko, navléká větší korálky na tkaničku, postaví komín z kostek (Duplo), snaží se umístit dílky do dřevěné vkládačky, sestaví koleje a dráhu pro vlaky či auta, listuje v knize, roztrhne papír, zmačká do kuličky, připne kolíček na karton, papír stříhá s dopomocí.

Plán: Manipulovat s různými typy stavebnic, práce s razítky, zapichovat špejle do modelovací hmoty, práce s modelínou (nácvik krájení, vyválet váleček, kouli, vykrajovat různé tary), rozbalit bonbon, třídít drobný materiál, vhazovat mince do kasičky, našroubovat víčko na láhev, našroubovat maticku na šroub, manipulovat s kolíčky, zapnout knoflík na modelu, třídít drobný materiál, vypichovat jehlou předkreslený motiv do polystyrénové desky, zatloukat dřevěné kolíky do šablony kladívkem, nácvik samostatného stříhání.

Grafomotorika a kresba

V oblasti grafomotoriky a kresby je patrné výrazné opoždění vůči věku. Úchop psací potřeby je dlaňový. Kresba na úrovni čmárání. Samostatně kreslí, kolečka a svislé čáry, při této činnosti střídá barvy. Rád kreslí fixem na velkou plochu (tabule), baví ho výtvarné činnosti, práce se štětcem, malování prstovými barvami, práce s modelínou a vykrajovátkem preferuje písmena a čísla.

Plán: Uvolňovací cviky pro ramenní kloub, zápěstí a prsty, psaní na velkou plochu papíru či tabuli. Vybarvování, spojování bodů, cvičit nápodobu různých tvarů a linek, využívat při práci papírové šablony, zaměřit se na správný úchop psací potřeby, využívat psací náčiní s širokou stopou. Kreslit prstem do písku, nabízet pestrou školu výtvarných materiálů (kreslit voskovkami, vodovkami, temperami, křídou, tuší a zmizíkem aj.), obtahovat různé linky podle grafomotorických listů.

Test pro zjištění úrovně jemné motoriky a grafomotoriky:

1. navlékání korálků na drátek (jemná motorika)
2. obkreslit kruh (grafomotorika)
3. odepínání kolíčků z kraje kelímku (síla v ruce)
4. zašroubovat víčko u plastové láhve (jemná motorika)
5. vystříhnout čáru dlouhou 2,5cm (grafomotorika)
6. skládání puzzle (logické myšlení a jemná motorika)
7. postavit na sebe 10 kostek (jemná motorika)
8. dotknout se ukazováčkem a prostředníčkem palce (jemná motorika)

Graf 3: Test Chlapce 3

Chlapec 3 se dokázal, stejně jako předchozí chlapci zlepšit ve všech testovaných činnostech. U šesti z činností zvládl i obtížnější úroveň. Na svůj věk je chlapec malý a drobný, v oblasti hrubé motoriky však obratný. Nově se naučil jezdit na odrážedle. Rozmluvil se (tzn, že ke komunikaci již využívá jednotlivá slova, po vyzvání odpoví jednoslovně na dotaz, reaguje na jednoduché verbální pokyny, sám ale zatím nikoho neosloví). Má rád písničky, říkadla, básničky, pamatuje si texty a někdy si sám pro sebe prozpěvuje. Většinou bývá pozitivně naladěný, ale někdy se dokáže vztekat a i fyzicky napadnout (kousnout, bouchnout, strčit, škrábnout). Problém má stále s pozorností, je velmi snadno vyrušitelný. Mezi jeho záliby patří barevné kuličky a korálky, plastová písmena - řadí dle anglické abecedy, autíčka řadí za sebe, skládá dřevěné koleje a hraje si s vláčky. Nejvhodnější motivací je u něj odměna ve formě čokolády nebo želé bonbónu.

Vyhodnocení:

navlékání korálků na drátek – nyní zvládne i drobné korálky (problém byl přesvědčit ho k navlékání, miluje kuličky a barevné korálky (chtěl je přesypávat, seskupovat, ne navlékat vztekal se a nechtěl spolupracovat)

nakreslit kříž (grafomotorika) zvládne, ale jen pod nepřetržitým dohledem, jinak vznikne místo kříže čmáranice, tvoří si dle svého, na pokyny příliš nedbá, pozornost neudrží.

odepínání kuliček z kraje kelímku (síla v ruce) - zvládne bez problémů, zpočátku používal obě ruce.

zašroubovat víčko u plastové láhve (jemná motorika) nyní dokáže, nemá problém

vystříhnout čáru dlouhou 2,5cm (grafomotorika) – stále potřebuje pomoc

správné držení nůžek, nějak je popadne, nepoužije správné prsty, někdy chce stříhat oběma rukama, po korekci zvládne požadovaný úkol dokončit.

skládání puzzle (logické myšlení a jemná motorika) ve složitějších obrázcích se ztrácí, neudrží příliš dlouho pozornost, jednodušší zvládne bez problémů

postavit na sebe 10 kostek (jemná motorika) zvládne nyní bez problémů

dotknout se ukazováčkem a prostředníčkem palce (jemná motorika) zvládne, pouze při značné intervenci musí se mu předvíčovat, na verbální pokyny v tomto směru nereaguje, prsty se mu pletou.

ZÁVĚR

Bakalářská práce je zaměřena na rozvoj jemné motoriky a grafomotoriky u dětí s poruchou autistického spektra. Vybrané děti v předškolním věku, které byly zařazené do výzkumu práce, navštěvují speciální mateřskou školu. Téma práce jsem si vybrala právě z důvodu, že s těmito dětmi pracuji.

V první kapitole teoretické části práce jsou obsaženy informace ke stěžejním pojmům, kterými jsou především porucha autistického spektra a dětský autismus. V dalších kapitolách je pozornost věnována vysvětlení pojmů jemná motorika, grafomotorika a předškolní věk. I tyto jsou velice důležité pro přesnější orientaci v řešeném tématu. Pro zajímavost a srovnání je mezi přílohami zařazena tabulka vývojových milníků zdravých dětí, jež obsahuje mimo jiné i oblast jemné motoriky. Z této je patrné, že mezi zdravým dítětem a handicapovaným poruchou autistického spektra, jsou značné rozdíly. Je nutné si uvědomit, že i přes intenzivní trénink motorických schopností jsou pokroky, oproti zdravým dětem, velice pomalé a mnohdy ani časový fond osmi měsíců nestačí. Teorii k uvedeným pojmům jsem čerpala jak z odborné literatury, tak i z internetových zdrojů a z vlastních zkušeností.

V praktické části práce byl realizován výzkum, do kterého byli zařazeni 3 žáci ze speciální třídy mateřské školy. Jedná se o tři chlapce s dětským autismem. Dva z chlapců jsou postiženi ještě dalšími vadami. Každému chlapci byl vytvořen vstupní profil nutný k následnému sestavení aktivačního programu a testů ke zjištění úrovně především v oblasti jemné motoriky a grafomotoriky před řízenou stimulací, tedy na začátku výzkumu, v jeho průběhu a na samém konci.

Provedeným výzkumem se podařilo zjistit, že aplikace aktivačního programu na vybrané chlapce vedla k pokroku nejen v oblastech, na které byl program primárně zaměřen. Získanými výsledky je možné potvrdit i fakt, že rozvojem v oblasti jemné motoriky a grafomotoriky, může zároveň docházet i k rozvoji jiné oblasti. Cíleným působením pedagoga na vybrané chlapce se podařilo dosáhnout pokroku, mimo jiné, v komunikaci a hrubé motorice.

Vzhledem k tomu, že pokroku dosáhli všichni vybraní chlapci, navzdory tomu, že někteří nejsou postiženi jen dětským autismem, je velice důležité a žádoucí ve výzkumu pokračovat a pokusit se ovlivnit nejen oblasti zkoumané v této bakalářské práci. Za velmi důležitou považuji, pro kvalitnější budoucnost dětí, rozvíjet též schopnost sebeobsluhy. Investice trpělivosti a důslednosti do rozvoje sebeobsluhy u dětí s poruchou autistického

spektra je investicí především do vyšší kvality života nejen pro uvedené děti, ale i pro jejich blízké, kteří si každou změnu směrem k lepšímu jistě velice dobře uvědomují.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- BRAGDON, Allen D. a David GAMON. *Když mozek pracuje jinak*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-066-6.
- ČADILOVÁ, Věra, Kateřina THOROVÁ a Zuzana ŽAMPACHOVÁ. *Katalog posuzování míry speciálních vzdělávacích potřeb - část II*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, 2012. ISBN 978-80-244-3054-6.
- ČADILOVÁ, Věra a Zuzana ŽAMPACHOVÁ. *Edukačně-hodnotící profil dítěte s poruchou autistického spektra: [(do 7 let)]*. 3. vyd. Praha: Asociace pomáhající lidem s autismem - APLA Praha, střední Čechy, c 2012. ISBN 978-80-87690-20-8.
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6. (s. 31 – 45)
- CHURCHLAND, Patricia Smith. *Mozek a důvěra, aneb, Co nám neurověda říká o morálce*. Praha: Dybbuk, 2015. ISBN 978-80-7438-115-7.
- KURTZ, Lisa A. *Hry pro rozvoj psychomotoriky: pro děti s ADHD, autismem, smyslovým postižením a dalšími handicap*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0800-6.
- KUTÁLKOVÁ, Dana. *Jak připravit dítě do 1. třídy*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4856-6.
- LOOSE, Antje C., Nicole PIEKERT a Gudrun DIENER. *Grafomotorika pro děti předškolního věku: cvičení pro děti ve věku od 4 do 8 let*. Vyd. 4. Přeložila Eva BOSÁKOVÁ. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-883-8.
- NÝVLTOVÁ, Václava. *Psychopatologie pro speciální pedagogy*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2008. ISBN 978-80-86723-48-8.
- PEŠOVÁ, Ilona a Miroslav ŠAMALÍK. *Poradenská psychologie pro děti a mládež*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1216-4.
- ŘÍČAN, Pavel a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Dětská klinická psychologie*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1049-8.
- SCHOPLER, Eric, Robert Jay REICHLER a Margaret LANSING. *Strategie a metody výuky dětí s autismem a dalšími vývojovými poruchami: příručka pro učitele i rodiče*. Vyd. 2. Přeložila Miroslava JELÍNKOVÁ, přeložila Věra POKORNÁ., Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-898-2.

ŠVARCOVÁ-SLABINOVÁ, Iva. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. Vyd. 4., přeprac. Praha: Portál, 2011. Speciální pedagogika (Portál). ISBN 978-80-7367-889-0.

THOROVÁ, Kateřina. *Poruchy autistického spektra*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. 456s. ISBN 80-7367-091-7.

THOROVÁ, Kateřina. *Poruchy autistického spektra: včasná diagnóza branou k účinné pomoci: [informační příručka]*. Vyd. 2. Praha: APLA, c2008. ISBN 978-80-254-6339-0.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0

VOCILKA, Miroslav.: *Výchova a vzdělávání autistických dětí*. 1. vyd. Praha: Septima, 1994. 72 s. ISBN 80-85801-33-7.

VYSKOTOVÁ, Jana a Kateřina MACHÁČKOVÁ. *Jemná motorika: vývoj, motorická kontrola, hodnocení a testování*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4698-2.

Článek z časopisu

ŠMEJKAL, P., *Mozek hlásí poruchu: Když okolní svět nechápe...*, 21.STOLETÍ EXTRA, 2s/2015,s. 67-68.

WWW zdroj

PERGLER, I., Co je mentální retardace? [online], [cit.2018-01-26]. Dostupné z

<http://www.ssvp.wz.cz/Texty/mentalniretardace.html>

CHRENKOVÁ, Gabriela, Problematika dětí s autismem v kombinaci s mentální retardací, [online], 2010, [cit.2018-01-25]. Dostupné z <https://theses.cz/id/41rr4i/85266-387678954.pdf>

SCHMIDTOVÁ, Jana, Autismus, Poruchy autistického spektra, Aspergrův syndrom., [online], [cit.2017-05-19]. Dostupné z:

<http://www.addp.cz/dusevni-poruchy/Nemoci/autismus>

ŠPORCLOVÁ, Veronika, Poruch autistického spektra, [online], 2007, [cit.2017-05-19]. Dostupné z: <http://www.autismus.cz/poruchy-autistickeho-spektra/2.html>

THOROVÁ, Kateřina a Magdalena SEMÍNKOVÁ. Strukturované učení [online]. 2007. [cit.2017-05-19]. Dostupné z:

<http://www.autismus.cz/strukturovane-uceni/strukturovane-uceni-2.html>

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tabulka 1: Charakteristické vývojové milníky (Kurtz, L., A., 2015 s 16-17).....	I
Tabulka 2: Test – chlapec č. 1	IV
Tabulka 3: Test – chlapec č. 2	IV
Tabulka 4: Test – chlapec č. 3	IV
Graf 1: Test Chlapce 1	36
Graf 2: Test Chlapce 2	40
Graf 3: Test Chlapce 3	45

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA A – Vývojové milníky	I
PŘÍLOHA B – Nápadnosti při poruše grafomotoriky	III
PŘÍLOHA C – Testové tabulky vybraných chlapců.....	IV
PŘÍLOHA D – Fotografie z výzkumu	V

PŘÍLOHA A – Vývojové milníky

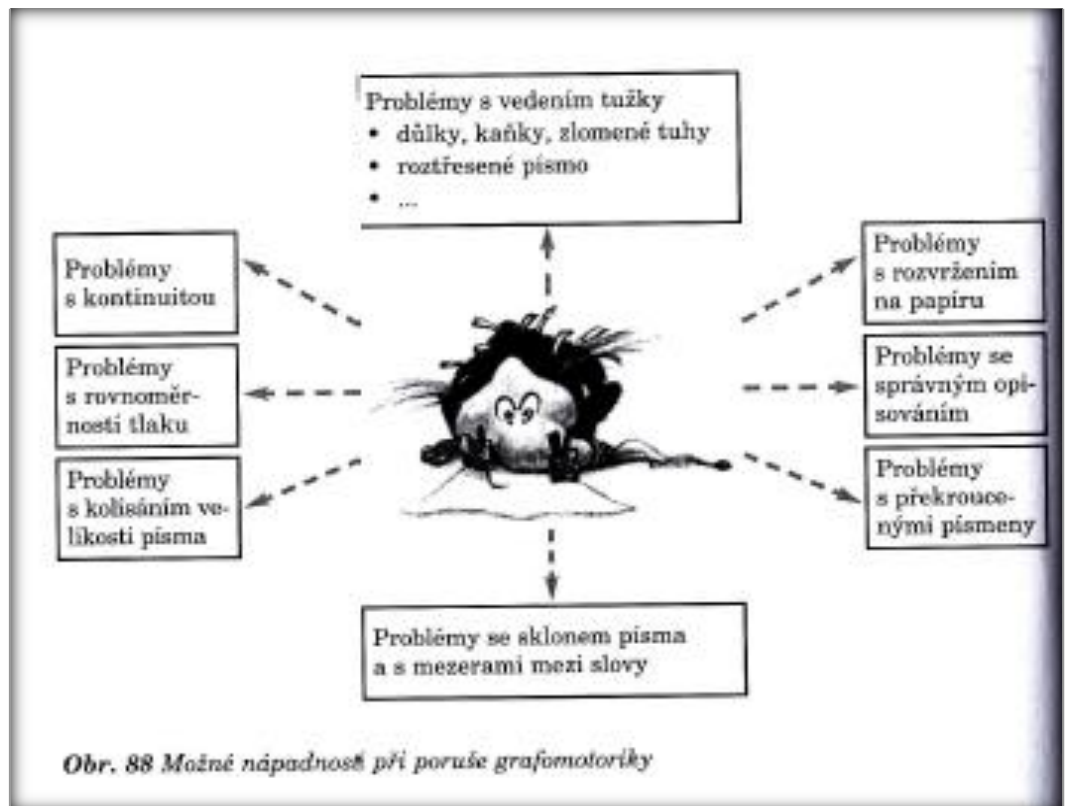
Tabulka 1: Charakteristické vývojové milníky (Kurtz, L., A., 2015 s 16-17)

Věk	Jemná motorika	Hrubá motorika	Řeč/mluvení	Kognitivní a učební schopnost	hra
3 roky	Postaví na sebe 10 kostek; drží tužku v prstech jako dospělý; stříhá nůžkami „třásně“	Běhá po špičkách; při běhu dělá prudké obraty, aniž by upadlo; skočí na vzdálenost asi 30 cm; dokáže seskočit z nízkého schodu.	Slovní zásoba čítající asi 1000 slov; 2 až 4 slova ve větě; ptá se „kdo, co, kdy, kde, proč“; setrvá v cíleném rozhovoru; už neopakuje slova po ostatních lidech.	Napodobí tužkou křížek; jmenuje předměty a třídí je podle barev; správně spočítá 3 předměty.	Paralelní hra, ale rádo si hraje vedle druhých dětí; vynalézavá hra s panenkami plyšovými zvířátky; je vnímavější k pravidlům, méně časté záchvaty vzteku.
4 roky	Dokáže během 20s vložit 10 rozinek do malé lahvičky od léků; posouvá tužku nahoru a dolů a pomáhá si při tom prsty; správně si obléká ponožky a obouvá boty; správně si myje a utírá ruce; stříhá čáru dlouhou 2,5 cm s přesností 1,6 mm.	Skáče po jedné noze; chytá míček oběma rukama (nechytá jej rukama k tělu); skočí na vzdálenost asi 60 cm; s jistotou hází míč horním obloukem.	Zapamatuje si 4 čísla v náhodném pořadí; používá věty o 4-5 slovech; jeho řeč je srozumitelná z 90%; rádo vypráví příběhy panenkám a plyšovým hračkám.	Poznává některá písmena a číslice; tužkou nakreslí čtverec.	Soustředí se na hru až 30 minut; některé děti se začínají střídat a dělit s kamarády; rádo vyrábí věci a zajímá se o výsledek.
Věk	Jemná motorika	Hrubá motorika	Řeč/mluvení	Kognitivní a učební schopnost	hra

5 let	Dokáže během 18 s vložit 10 rozinek do malé lahvičky od léků; vystřihne čtverec s přesností 0,6 mm; oblékne se s minimální pomocí; zaváže smyčku na tkaničce u bot.	Běží po překážkové dráze a vyhýbá se překážkám; poskakuje z jedné nohy na druhou; 10s stojí na jedné noze.	Zvládne dlouhé vyprávění; vytrvale se vyptává.	Správně spočítá 10 předmětů; napíše své jméno tiskacími písmeny; kreslí rozeznatelné postavy s tělem, tyčkovitými končetinami a rysy obličeje.	Komunikuje s vrstevníky při organizování činností; hraje jednoduché deskové hry, ale ještě nechápe strategii; začíná chápat, že lidé mají různé pocity a názory na různé věci.
6 let	Dokáže přesunout minci z dlaně k prstům, aby ji hodilo do automatu na nápoje; používá nůž a vidličku; čitelně napíše na řádek své jméno; dokáže bezpečně nosit křehké předměty.	Správně provádí sed-leh a kliky na kolenou; umí jezdit na kole.	Má rádo vtipné příběhy a hádanky; používá věty o 6-8 slovech; začíná mít rádo příběhy bez ilustrací.	Napodobí trojúhelník a přibližný kosočtverec; tiskacím písmem a bez předlohy napíše všechna písmena a číslice 1-9; zvládne jednoduché sčítání a odčítání; rozlišuje pravou a levou stranu.	Rádo staví a věnuje pozornost detailům; spolupracuje a vrstevníky na principu vzájemné výměny; v soutěživých hrách se snaží vyhrát.

PŘÍLOHA B – Nápadnosti při poruše grafomotoriky

Obrázek 1: Obrázek znázorňující možné nápadnosti při poruše grafomotoriky.

PŘÍLOHA C – Testové tabulky vybraných chlapců

Tabulka 2: Test – chlapec č. 1

CHLAPEC 1			
činnosti	1. testování	2. testování	3. testování
navlékání	1	2	2
kresba	2	2	3
kolíčky	2	2	3
šroubování	1	2	2
stříhání	2	2	3
puzzle	2	3	3
stavba	2	3	3
dotek	1	2	3

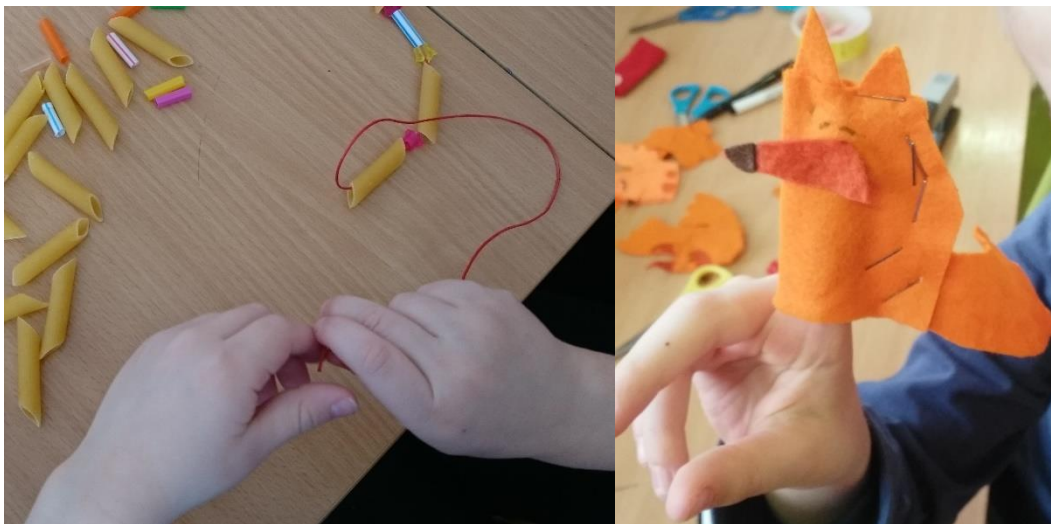
Tabulka 3: Test – chlapec č. 2

CHLAPEC 2			
činnosti	1. testování	2. testování	3. testování
navlékání	1	2	3
kresba	1	2	2
kolíčky	1	1	2
šroubování	1	2	3
stříhání	2	2	3
puzzle	2	2	3
stavba	1	2	3
dotek	1	2	2

Tabulka 4: Test – chlapec č. 3

CHLAPEC 3			
činnosti	1. testování	2. testování	3. testování
navlékání	2	2	3
kresba	1	1	2
kolíčky	2	2	3
šroubování	1	2	3
stříhání	1	2	2
puzzle	1	2	3
stavba	2	2	3
dotek	2	2	3

PŘÍLOHA D – Fotografie z výzkumu

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Blanka Polívková

Obor: Speciální pedagogika - vychovatelství

Forma studia: Kombinovaná

Název práce: Mateřská škola speciální - rozvoj jemné motoriky jako příprava k učebním dovednostem

Rok: 2018

Počet stran textu: 40

Celkový počet stran příloh: 5

Počet titulů českých použitých zdrojů: 19

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 5

Vedoucí práce: PhDr. Josef Novotný, CSc.